

TANULMÁNYOK

ACS TIBOR

A HONVÉDELMI SZÖVÉTNÉK, AZ ELSŐ MAGYAR HADTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Adalék a XIX. századi magyar hadtudomány történetéhez

Az 1848 márciusi polgári forradalom nemcsak az önálló honvédelmi minisztériumot teremtette meg Magyarországon, hanem megnyitotta az utat a magyar hadtudomány továbbfejlődése és a katonai szaksajtó megjelenése előtt is. Az 1848—49-es magyar polgári forradalom és szabadságharc másfél esztendeje alatt a viharos politikai és hadi események ellenére számosan foglalkoztak katonai és hadtudományi kérdésekkel. A szakírók arra törekedtek, hogy a korabeli hadtudomány eredményeit felhasználva kielégítsék a szabadságharc honvédelmi szükségleteit. A közreadott hadtudományi művek és katonai szabályzatok, honvédelmi és katonai témájú cikkek, valamint a hadi lapok mellett különösen jelentős az első magyar hadtudományi folyóirat megjelenése.¹

Raksányi Imre katonai szakíró érdeme, hogy 1848-ban kiadta az első magyar hadtudományi folyóirat, a Honvédelmi Szövetség előzetes bemutató ívét, majd próbakötetét, azaz első számát.²

1 A Honvédelmi Szövetség című hadtudományi folyóirat megjelenéséről még a legújabb irodalomban is található pontatlan adatok. A magyar katonai nyelv fejlődéstörténetét vizsgáló tanulmányában Markó Árpád azt állítja, hogy Raksányi vállalkozása az előfeltételek hiánya miatt kútba esett és a folyóiratot nem adták ki. Lásd: *Markó Árpád: Adalékok a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetéhez*, VI-ik közlemény, *Hadtörténelmi Közlemények* (továbbiakban — HK), 1961. 1. sz. 218. o. — A Magyar Eletrajzi Lexikon Raksányi Imre címszavában ez a téves állítás olvasható: „Az első magyar katonai szaklap, a Bécsben megjelent *Szövetség* megalapítója.” A lexikon az 1847-ben tervezett, de még meg nem jelent folyóiratra utal és nem közli, hogy Raksányi a Honvédelmi Szövetséget Pozsonyban *kiadta*. Lásd: *Magyar Eletrajzi Lexikon*, Második kötet, Budapest, 1969. 480. o. — Nem szerepel a Honvédelmi Szövetség a legújabb sajtótörténeti bibliográfiában sem. Lásd: *A magyar sajtótörténet irodalmának válogatott bibliográfiája* (1705—1945), Szerk. József Farkas, Budapest, 1972.

2 Lásd 1848. március 25-én kelt előzetes bemutató röpirvet: *Honvédelmi Szövetség*. Kiadja több katona közremunkálásával *Raksányi Imre*, volt cs. kir. bombavető. Pozsony, 1848. 19 o. és az 1848 július elején megjelent első számot, a próbakötetet: *Honvédelmi Szövetség*. Kézírónyvűl nyújtva nemzetöröknek és fiatal katonáknak *Raksányi Imre* által. Pozsony, 1848. Első Rész 176 o., Második Rész 88. o., 6 t.

Raksányi Imre 1848. március 25-én kelt röpirata a Honvédelmi Szövetségnek című hadtudományi folyóirat kiadási tervéről

Az 1848. márciusi polgári forradalom győzelmét követő napokban sok röpiratban tallózhatott az olvasó. Március végén a katonai kérdések iránt érdeklődőknek feltűnt egy 1848. március 25-i pozsonyi keltezésű felhívást és ismertetőt tartalmazó röpirat, amelynek a címlapján a következő volt olvasható:

„Honvédelmi Szövetség. Kiadja több katona közremunkálásával Raksányi Imre, volt cs. kir. bombavető. Pozsony, 1848.”

A reformkorban is katonai szakírói tevékenységet kifejtő Raksányi Imre ebben a röpiratban fogalmazza meg a Honvédelmi Szövetség programját, kiadásának okait és az elérendő célokat.³ A címmel is jelzi az olvasónak, hogy a folyóirat a szövetség, vagyis a fáklya, a fény, a világosság szerepét kívánja majd betölteni a honvédelem és hadtudomány kérdéseinek népszerűsítésében.

„Itt az ideje — írta Raksányi —, hogy a magyar valahára katonai tudománnyal is foglalatossádjék. Alulírt, az előlkitett cím alatt egy népszerű hadtudományi folyóiratot kívánok megindítani, a magyar hadirodalomnak egyik első zsengéjeül.

A vállalat kitűzött célját a munka címe fejezi ki. Nem lesz az egyéb, mint a magyar lelkes ifjúságnak olvasmányt nyújtani, mellyből mindenek előtt a maga rendeltetésével, a honvédelem roppant feladatával, az életre való hadseregek bonyodalmas lényegével megismerkedni tanuljon, a magyar törvényhozónak pedig kézi könyvet, mellyben a honvédelmi rendszer felállításánál a szükséges statisztikai, idetartozó statustudományi adatokat, más nemzetek példáit, a különféle szempontokból felállított honvédelmi elveket, tanokat, lábrakapott tévedések megigazításait, feltalálhassa.

Illy vállalatot, ha céljának megfelel, méltó örömmel üdvözölhet a magyar nemzet.”

Egy ilyen jellegű és tartalmú folyóiratra — ha végiggondoljuk, hogy milyen helyzetben volt az 1848 márciusában a Habsburg birodalmon belül önállóságát visszanyert Magyarország hadügye — égetően szükség volt. Raksányi a továbbiakban kifejti, hogy tisztában van saját képességeivel és azokkal a nehézségekkel, melyek vállalkozásának sikerét és céljának elérését gátolják. De mivel már hosszabb ideje a magyar napi sajtó egyik újságírója, hivatást érez magában a jelen körülmények között „közlönnyel látni el a magyar hadsereget és mindazokat, akik a haza erősítésére nemcsak akarattal és elszántsággal” rendelkeznek, hanem tudatosan törekszenek a katonai és hadtudományi ismeretek elsajátítására, gyakorlati felhasználására.

Felhívja a figyelmet, hogy erre nagy szükség van mert a kivított szabadságot veszélyek fenyegetik és azok elhárításában és a haza védelmében fontos szerepet játszik a honvédelem. „A nemzetalkotásnak különben is a leglényegesebb része, a honvédelmi erő létegesítése bizonyára támogatást kíván minden oldalról, és a kor fenyegető intéseinek közepette nem késend-

³ Lásd részletesen *Ács Tibor*: Raksányi Imre hadtudományi munkássága a reformkorban. HK, 1974. 3. sz. 463—492. o.

nek az értők, latba vetni értelmi kincsöket a hazáért.” Raksányi az önálló magyar honvédelmi erő megteremtésére irányuló erőfeszítésekhez kívánt hozzájárulni hadtudományi folyóiratának kiadásával. Tervezett folyóiratában elsősorban korának jelentős hadi elméleteit, a neves katonai teoretikusok hadtudományi tanításait és a gyakorlati katonai ismereteket akarta közkinccsé tenni. Emellett szándékában volt magyar katonai szakírók és saját cikkeinek a közlése is. A folyóirat megjelentetésével mindenek előtt az volt a célja, hogy a „hadratermett fiatal honfitársaimat, a mint telik tőlem, ismeretségbe tenni az előttök eddig olly mélyen elrejtve volt katonai tárgyakkal, mire a közremunkálás ígérétét több egykori bajtársamtól is megnyertem”.

Röpiratában Raksányi a folyóirat kiadásával kapcsolatban megjegyzi, hogy azt nem anyagi érdekből, nem haszonlesésből, hanem nemes célok szolgálatában fogja megjelentetni. Közli, hogy vállalkozásának „oeconomicus része, bevételeim és kiadásaim a nyilvánosság szent napfényére lesznek bocsájtva”. A továbbiakban részletesen foglalkozik múltjával is. Ismerteti fő vonásokban reformkori katonai szakírói tevékenységét és törekvéseit, valamint részleteket közöl egy 1844 januárjában megjelent cikkéből, melyben azt vizsgálta „hogyan lehetne Magyarországon a nemzetőrséget minden kormányengedelem nélkül talpraállítani”.⁴ Nem tagadja, hogy 1844 óta a konzervatív párti Budapesti Híradó külföldi rovatának szerkesztője és úgy értékeli, hogy ebben a minőségben „rézrehajlatlanul s tán nem alkalmatlanul” járt el. Múltjának „őszinte előadásával” kívánja hazafias vállalkozásához megnyerni a tisztelt közönséget és azt reméli: „Egyébiránt bármi volna politikai véleményem, az tisztán tudományos vállalatomra sem jó sem rossz befolyással nem lehetne.” Raksányinak ez a kijelentése így nem fogadható el, mert arra ugyan szükség volt, hogy elhatárolja magát a konzervatív nézetektől, de az új folyóirat alapítását bejelentő ígéretes programja haladó politikai tett volt és a Honvédelmi Szövétnekkel politikát, a polgári forradalom vívmányainak védelmét és az önálló magyar hadügy megteremtését volt hivatott szolgálni. Az első magyar hadtudományi folyóirat kiadása így nem csupán „tisztán tudományos” vállalkozás, hanem kezdeményező politikai magatartás és cselekedet is.

Raksányi röpiratában elemzi az óriási nehézségeket és legfontosabb feladatokat, amelyeket a forradalomnak meg kell oldania az önálló magyar honvédelem kiépítése érdekében. Ennek a felismerésnek ad hangot, amikor felveti a megoldásra váró legégetőbb hadügyi kérdéseket: „... hol vesszük hirtelen a nemzeti honvédelmi szerkezet alig felszámítható sokaságú eszközeit? Lesz-e elég magyar katonai tudományunk, nem mondom az állandó hadsereg visszamagyarosítására, hanem csak a nemzetőrség olly gyors organizatiojára is? ... Nem fog-e katonaságunk magyar parancsoltatása és igazgatása rendeltetni, még mielőtt a magyar hadi műnyelv megszülem lenék? sat., sat.” Ezeknek a sürgős katonai problémáknak a megoldását és a honvédelmi feladatok végrehajtását óhajtotta sajátos eszközzel — 1847-ben hajótörést szenvedett tervének valóra váltásával —, hadtudományi fo-

⁴ Lásd Raksányi Imre: Tanulmányok 1843-ból. Századunk, 1844. január 4., 1. szám, 5–8., és január 7., 2. szám, 9–15. o.

lyóiratának a kiadásával elősegíteni. Programjának támogatására és a Honvédelmi Szövetség munkájában való részvételre ismételten felszólítja azokat az egykori bajtársait, „kiknek akkor ígéretöket a vállalat egyremunkálással gyámolítására megnyeri szerencsém volt, hogy azt most sem vonandják meg tőlem. Erre őket ezennel bizalommal felkérni bátorkodom, nem különben mint minden t. cz. honfitársat”.

Raksányi leszögezi, hogy a jelentkező szerzőktől, szakíróktól elsősorban olyan hadtudományi, katonai és katonapolitikai témájú cikkeket és értekezéseket vár, amelyek három fő célt szolgálnának: 1. „Magyarország magas kormányát legelső s egyszersmind legsúlyosabb feladatában jó tanácsal istápolni”; 2. „harczias ifjúságunkkal a katona rendet megkedveltetni, és a kik abba lépni nem akarnak, azokba, mennyire magántanulás útján lehetséges, katonai értelméleti, parancsnoki, vezéri észet csepegtetni”; 3. „a legszükségesebb magyar hadi irodalom elővarázsolására nekünk segédkezet nyújtani kívánnak.” Raksányi Imre hadtudományi folyóiratával szinte a szabadság első napjaitól a forradalmi honvédelmi politika támogatását, az önálló hadügy kiépítését, a hadtudomány fejlődését és a magyar hadtudományi irodalom megjelenésének elősegítését vette tervbe. A Honvédelmi Szövetség megjelenésének időpontját 1848. július 1-ben határozta meg. Az első szám, illetve a próbakötet publikálási határidejének megszabásában a véletlenek egybeesése és valószínűleg a Pozsonyban jelentkező egyik olyan elképzelés játszhatott szerepet, hogy az országgyűlést július előtt nem fogják összehívni. Raksányi bejelenti: „A Honvédelmi Szövetség a szükséghez képest ábrázolatok, abroszok és térképekkel fog megjelenni. Egyelőre csak egy próbakötetet bocsátunk közre, s ennek okvetlen megjelenési határnapja jövő júl. 1e leend, miszerint a kormánynak és a közvéleménynek benne netán teendő javaslatok még az első magyar parlament egybegyűlése előtt legyenek köztudomásúak.”

A röpiratból kiderül Raksányinak az az elgondolása, hogy hadtudományi folyóiratát az akkor még szervezés és intézményesítés alatt álló nemzetőrség égisze alatt jelenteti meg. Törekvése az volt, hogy folyóirata a magyar nemzetőrség hivatalos közlönyévé váljék. Ezt az óhaját és szándékát röpiratának befejező részében fogalmazza meg: „A Honvédelmi Szövetség az országos magyar nemzetőrség kézi könyve leend, s a mi ennél több: a nemzetőrséget a magyar királyi állandó hadsereggel barátságosan összefűző kapocs.”

A záró mondatokban az országgyűlési ifjúsághoz, „a magyar nemzetőrségnek, a valódi honvédegyületnek díszé, virágjá-”hoz fordul, hogy vegye pártfogása alá hadtudományi folyóiratát. Polgártársai figyelmét pedig felhívja „a hadi dolgok tanulására” és „a mienken kívül minden, bizonyára nem sokára napfényre jövendő hadtudományi munkának nemcsak megszerzését, de fáradhatatlan tanulását e haza függetlenségének nevében szívetekre, tetterre szomjazó lelketekre kötöm.”

A röplap utolsó, 19. oldalán olvashatók a hadtudományi folyóirat előfizetési feltételei:

„Előfizetési Hirdetés.

A Honvédelmi Szövetség próbakötete jövő július 1-én az előfizetők szá-

mához képest 15—20 íven fog megjelenni és minden hiteles könyvárusnál 3 p. forinton leend kapható.

Előfizetési ára 2 pengő for.

Előfizethetni Pozsonyban Wigand, Pesten Heckenast urak könyvkereskedésében, ahol is a példányok a nyugtatvány előmutatása mellett átvehetők. A Honvédelmi Szövétnek kiadója.”

A Honvédelmi Szövétnek megjelenését bejelentő röpirat, az első magyar hadtudományi folyóirat mutatónyíve és híre eljutott az ország minden részébe.⁵ A sajtó is beszámol Raksányi Imre hadtudományi folyóirat-alapítási tervéről és kifejtett programját kedvezően fogadja. A Budapesti Híradó az alábbi ismertetést teszi közzé: „Raksányi Imre volt cs. kir. bombavető és a Híradó külföldi rovatának eddigi szerkesztője több katona közremunkálásával egy folyóiratot indít meg jövő júl. 1. »Honvédelmi Szövétnek« cím alatt, melynek 15—20 ívnyi I. kötete 3, az előfizetési ár pedig, Pozsonyban Wigandnál, Pesten Heckenastnál, 2 pengő for. leend; a kiadószerkesztőnek már rég kedvencz eszméje a honvédelem rendszeresítése, elég sajnós, hogy eddig visszhangra nem talált, és csak most testesíthetjük meg, mikor a szükség már küszöbön áll; a felhívás e folyóiraatra nyílt, egyenes hangú, a kérdés olly egészséges felfogással előadva, hogy ez annyira sürgető korszerű vállalattól a leglényegesebb jót, egyszersmind irányában meleg pártfogást remélhetni; melly kedvező véleményt s ajánlatot hogy nem csupán baráti viszony mondatja velünk, meggyőződhetik, ki az ez ügyben közrebocsátott egy ívnyi felszólítást megoldassa.”⁶ Vahot Imre közismert Pesti Divatlap-ja a forradalmi röpiratok rovatban bejelenti: „— Raksányi Imre volt cs. k. bombavető »Honvédelmi Szövétnek« cím alatt több katona közremunkálásával hadi folyóiratot szándékozik kiadni. Mutatónyul egy ívet már közre is bocsátott, s a szerkesztő hazafiúi lelkesedésétől — s tárgyavatottságától e nemben sok jót várhatunk. E folyóirat próbakötete július 1-én fog megjelenni. Előfizetési ára 2. p. f. Bolti ára 3. p. f. leend. Előfizetheti Pesten Heckenastnál, Pozsonyban Wigandnál.”⁷

A lapokban megjelent ismertetőik tehát pártfogóan szólnak Raksányi tervéről. Elismerik, hogy régi kedvenc eszméje a honvédelmi és hadtudományi kérdések népszerűsítése. Melegen méltatják képességeit, hazafiúi lelkesedését és hadtudományi ismereteit, amelyek biztosítékot nyújtanak arra, hogy az általa kezdeményezett korszerű vállalkozás a forradalmi változások következtében jelentkező katonai szükségleteket részben kielégítse. Egy hadi folyóirat megjelenésének hadtudományi előfeltételei és a megfelelő létszámú katonai szakírói gárda már a reformkorban kialakult.⁸ 1848

⁵ A röpiratból az Országos Széchényi Könyvtárban a 224 486, az MTA kézirattárában az 522 050, a Hadtudományi Könyvtárban a 13 714 leltári szám alatt található példány. A röpiratok közötti a különbség csupán annyi, hogy az OSZK-ban található röpirat címlapjának belső oldalán, a Csokonai vers alatt, a tulajdonos korabeli beírása található. „Engessel Mátyás, énekiskolai tanító, a Széchényi-országos könyvtárnak szentelée. 1848. okt. 7.”

⁶ Budapesti Híradó, 1848. március 30., 799. szám 307. o.

⁷ Pesti Divatlap, 1848. április 1., 16. szám 419—429. o.

⁸ A reformkorban az eddigi feltételezésekkel szemben megvolt az a hadtudományi irodalmi bázis, amelyre támaszkodni lehetett a magyar katonai könyv- és lapkiadásnak. Szép számú katonai és polgári szakíró gárda alakult ki, amely tudományos alapossággal foglalkozott az egyetemes és a magyar hadtörténet eseményeivel, a korabeli hadtudomány különböző ágainak kérdéseivel. Igaz, eredményeik és publikációik nem vehették fel a versenyt a francia, orosz, német és angol katonai teoretikusoknak az egyetemes polgári hadtörténet és hadtudomány fejlődését meghatározó, a hadügy számos új törvényszerűségét feltáró és a bur-

tavasán egy „hadi folyóirat” kiadásának — mely alatt ekkor még hadtudományi folyóiratot és nem 1849 hadi lapjait értették — társadalmi és politikai feltételei is megértek.⁹ És valószínű, hogy a kormánykörökben is szó lehetett egy katonai szakfolyóirat megjelentetéséről. Erre enged következtetni az a rövid hír is, amely Raksányi Imre hadtudományi folyóirat-alapítási szándékának bejelentése után több mint három héttel, 1848. április 29-én látott napvilágot a Pesti Divatlap hasábjain: „Hadi folyóirat rövid időbeni kiadása tervezetik, a magyar katonaság s különösen a nemzetőrség számára. E lap felelős szerkesztője hihetőleg Gál Sándor leend.”¹⁰

1848. júliusban megjelent az első magyar hadtudományi folyóirat, a Honvédelmi Szövétnek

A folyóirat kiadásáról a havonta megjelenő korabeli bibliográfia, a Honi Irodalmi Hirdető az 1848 júliusában Magyarországon megjelent kiadványok között adott hírt és a következő adatokat közölte a próbakötetről, az első számról:

„Raksányi Imre: Honvédelmi Szövétnek. Kézikönyvül nyújtva nemzetőröknek és fiatal katonáknak. Táblákkal, rajzokkal és térképekkel. 2 Rész. 8r. Pozsony 1848. Belnay örökösének betűivel. (Heckenast könyvkereskedés bizománya.) Összesen 164 lap, fűzve . . . 2 fr.”¹¹

Raksányi Imre ígéretéhez híven 1848. július elején megjelentette a Honvédelmi Szövétnek, az első magyar nyelvű hadtudományi folyóirat próbakötetét, azaz első számát. A mutatványul közreadott egy ívnyi 1848. március 25-i röpiratához képest némileg módosított címlapján ez a szöveg olvasható: „Honvédelmi Szövétnek. Kézikönyvül nyújtva nemzetőröknek és fiatal katonáknak Raksányi Imre által. (Táblákkal, rajzokkal és térképekkel.) Pozsony, 1848. Belnay örökösének betűivel.”

A Honvédelmi Szövétnek minden szempontból példamutatóan megszerkesztett és gondosan kivitelezett folyóirat volt. Az első szám 16 ív terjedelemben és valószínűleg néhány száz példányban jelent meg. Eredeti borítója világossárga színű, formátuma nyolcadrét nagyságú, tipográfiája megfelelt a kor színvonalának; külön figyelmet érdemel a szöveg szedésének ritkítása és a kiemelések megoldása, amelyek lehetővé teszik a szöveg könnyű olvasását és a szerkezet jó áttekinthetőségét. A nyomás tisztasága és a papír minősége ma is irigylésre méltó.

A Honvédelmi Szövétnek két példányát vizsgáltuk meg, az egyik az Országos Széchényi Könyvtárban, a másik a Hadtudományi Könyvtárban található.¹² A Széchényi Könyvtárban található példány teljesen ép, semmi bejegyzés nem található rajta, valószínűleg nem járta meg a harcteret, jobb

zsoa hadtudomány máig is élő axiómáit megteremtő munkásságával. Ide nyúlnak vissza az 1848–1849-es polgári forradalom és szabadságharc idején a honvédelem megteremtésében és fejlesztésében nem kis szolgálatokat tett katonai könyv- és lapkiadás gyökerei is.

⁹ Lásd *Kemény G. Gábor*: Társadalom és nemzetiség a szabadságharc hadi lapjaiban. Budapest, 1957. 8–9. o.

¹⁰ Pesti Divatlap, 1848. április 29., 20. szám 548. o.

¹¹ Honi Irodalmi Hirdető, 1848. 7. sz. 31. o.

¹² Az Országos Széchényi Könyvtár példánya a 805.067, a Hadtudományi Könyvtár példánya a 13.714 leltári szám alatt található meg.

13714.

HONVÉDELMI SZÖVÉTNEK.

Kiadja

több katona közremunkálásával

Raksányi Imre,

volt cs. kir. bombavető.

A' munka, melyet ezen hirdetés jelent,
kapható Pesten

EDELMANN KÁROLY'

(előbb Heckenast Gusztáv') könyvkereskedésében

(vácziutszán 15. szám.)

n.Sr. Posony 1848. 264 lap, több táblával és csata-
térképpel 2 for. pengő.

állapotban van, mint a Hadtudományi Könyvtár példánya. A Széchenyi Könyvtár példányának mellékletei — egy térkép kivételével — megvannak, de a hiányzó térkép megtalálható a Hadtudományi Könyvtár példányában, amelyből viszont hiányzik a mellékletek többsége.

A Honvédelmi Szövétnek az első olyan magyar nyelvű hadtudományi folyóirat, amely a korabeli alapvető hadtudományi ismeretek összefoglalását adja, stílusát és nyelvezetét tekintve pedig a magyar katonai nyelv fejlődéstörténete szempontjából is kiemelkedő alkotás.¹³ A folyóirat tartalmát vizsgálva utalnunk kell arra, hogy Raksányinak a folyóirat első számát illetően más volt az elképzelése.

A Honvédelmi Szövétnek alapítási tervének nyilvánosságra hozatala idején, 1848. március végén, Raksányi bejelentette: a folyóirat készítéséhez „a közremunkálás ígéretét több egykori bajtársamtól is megnyertem”. Ez az ígéret és Raksányinak az a reménye, hogy felkért szerzők együttműködnek vele és részt vesznek a folyóirat első számának megírásában, nem vált valóra. Ebben — valószínűleg — több nyomós ok játszott közre. Egyrészt a márciusi előfizetési felhívásnak nem volt még időben a kellő sikere és ezért az anyagilag bizonytalan vállalkozásba nem akart vagy nem tudott munkatársakat bevonni a szerkesztő. Másrészt feltételezhető, hogy a megnyerni szándékozott szerzőtársak már más irányú tevékenységgel voltak elfoglalva, illetve önállóan, saját nevük alatt kívántak hadtudományi műveket publikálni. De az is előfordulhatott, hogy nem értettek egyet Raksányi elgondolásával és ezért nem kívántak belefolyjni a folyóirat munkájába, vagy az általuk megírásra tervezett cikkek mondanivalójával nem értett egyet a szerkesztő és így nem kerültek bele az első számba.

Ezek és még más tényezők következtében Raksányi márciusi ígéretes programja 1848 júliusában másképpen, némileg módosulva valósult meg. Elsősorban az aktuális politikai és katonapolitikai, a honvédelmi és katonai kérdésekkel közvetlen módon foglalkozó tervbe vett cikkek közreadása maradt el. De erre a lépésre az események és a körülmények alakulása kényszerítették Raksányit, és így a tervezett első szám tartalmát módosítva, a legfontosabb hadtudományi és hadtörténelmi ismereteket összegező számot nyújtott át az olvasóknak.

A Honvédelmi Szövétnek próbakötete a XIX. századi polgári hadtudomány első nagy terjedelmű, magyar nyelvű népszerű összefoglalása. Raksányi magyarázatot fűz folyóirata cikkeinek ilyen tematikai alakulásához. Az ország politikai és katonai helyzetéből kiindulva megindokolja az első szám ilyen tartalmi megjelenésének szükségességét:

„Tartalma iránt némieket meg kell jegyeznem. Eleinte más cikkek voltak beléje szánva. A nemzeti gyűlés közeledésével szükség lett volna, némelly felvilágosításokat nyújtani a nagyobb közönségnek az ország jelen honvédelmi viszonyáról Ausztriához és a többi hatalmasságokhoz; honvédelmi rendszerünk organisatiója iránt pedig némelly külföldi jó mintára figyelmeztetni. De hadi ügyeink sebesebb haladása, névszerint az önkintes

¹³ Lásd *Terestyéni Ferenc*: Az állami élet nyelve. III. A katonai nyelv fejlődése (Nyelvünk a reformkorban. Tanulmánygyűjtemény. Szerk. Pais Dezső.) Budapest, 1955. 139., 140., 143., 147., 150., 158., 160., 161. és 268. o.

sereg felállítása s ennek kizárólag magyar nyelven leendő nevelése és igazgatása más iránybani működést tettek sürgetőbbé. Már a próbakötetnek nem a közvélemény jó mederben tartását kellett elősegítenie, hanem tízezer derék önkintes organisatiójához és hadtudományi kiműveléséhez tehetsége szerint hozzájárulnia. Tehát az európai hadi erők statistikájának, az ausztriai összes birodalom és a porosz királyság honvédelmi szerkezetének helyébe más értekezéseknek kellett lépni annyival inkább, mivel publicista íróknak nagyobb bővében vagyunk, mint tisztán hadtudományiaknak; és hogy velem egyszerre mások is fognak taraczkok és röppentyűk leírásával foglalkozni, következésképpen tán felesleges munkát végzendek, — ettől kevésbé lehetett tartanom.

Így lettek e lapok túlnyomóan hadtudományiak.”¹⁴

A forradalom viszonylagos békés fejlődése időszakában, 1848 tavaszától jelentős erőfeszítések történtek az önálló nemzeti hadsereg megteremtésére, 1848 márciusától a belső karhatalmi feladatok, majd a tábori szolgálat ellátására is alkalmas nemzetőrség; 1848 májusától pedig a honvédség megszervezésére. A független magyar hadügyet rendkívül bonyolult helyzetben, az országban található osztrák katonai szervezettel párhuzamosan, sőt az ellenében kellett kiépíteni. A délvidéki polgárháborús veszély következtében, a szerb mozgalmak fenyegetővé válása miatt meg kellett gyorsítani a nemzetőrség, de mindenekelőtt a honvédség felszerelését és kiképzését. A honvédség szervezése során számos probléma jelentkezett. Nem kevés akadályt, nehézséget kellett a Batthyány-kormánynak és a hadseregszervezőknek az útból elhárítani.¹⁵

Raksányi Imre ehhez az új hadsereget építő nagy munkához kívánt szerény mértékben hozzájárulni folyóiratának megjelentetésével. Az 1848 tavaszán kialakult katonapolitikai helyzet alapján helyesen ismerte fel, hogy folyóiratának már első számával a szervezés alatt álló honvédség harckiképzését, és a nemzetőrség katonai felkészítését kell elősegítenie. E célnak megfelelően munkálta ki a Honvédelmi Szövetségnek megjelenő első számának tartalmát, cikkeit. „Már a próbakötetnek nem a közvélemény jó mederben tartását kellett elősegítenie, hanem a tízezer derék önkintes organisatiójához és hadtudományi kiműveléséhez tehetsége szerint hozzájárulnia.”

Az első szám tervezett cikkeinek témái is igen időszerűek lettek volna. Az elgondolt, de elmaradt írások mindenekelőtt áttekintést kívántak adni Magyarország és Ausztria hadügyi viszonyairól, a katonai kapcsolatok alakulásáról más európai államokkal — az önálló magyar honvédelem legcélzerűbb kiépítése érdekében —, „honvédelmi rendszerünk organisatiója iránt pedig némelly külföldi jó mintára figyelmeztetni”. Be akarták mutatni az európai haderők statisztikáját, az osztrák császárság és a porosz királyság honvédelmi szerkezetét. Az események gyors sodrása és a körülmények megváltozása következtében több katonapolitikai témájú cikk helyébe más értekezések, „túlnyomóan hadtudományiak” léptek.

¹⁴ Honvédelmi Szövetség. Második Rész. 86—87. o.

¹⁵ Lásd részletesen *Urbán Aladár* adatokban gazdag monográfiáját: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest. 1973.

A Honvédelmi Szövétnek próbakötetként megjelenő első számát Rak-sányinak teljesen egyedül kellett összeállítania.

A készülő hadtudományi folyóiratról valószínűleg tudomása volt a magyar miniszterelnöknek és a hadügyminisztériumnak is. Ez feltételezhető annak a levélnek az alapján, amelyet 1848. május 8-án Bécsből Elekes Ferenc volt tűzmeister írt Korponay János gránátos főhadnagynak, a miniszterelnök nemzetőrségi titkárának és az Országos Nemzetőrségi Haditanács előadójának. Korponay 1844 óta a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, közismert hadtudományi szakíró. 1845-ben Pesten megjelentette „Hadi földírás” című művének első kötetét és ekkor készítette elő a második kötetet kiadásra.¹⁶ Elekes levelében — amelyet Korponay 1848. május 16-án kapott meg — arról tájékoztatja a címzettet, hogy 1848. március 1-vel kilépett a császári és királyi bombászkarból, és Bécsben tisztviselőként dolgozik a Dunagőzhajózási Társaságnál.¹⁷

Ez a hivatás azonban nem felel meg vágyainak és arra kéri, hogy a magyar hadügyminisztériumnál pártfogolja katonai reaktivizálásának kérelmét, mert mint kijelenti: „hazámnak kívánok szolgálni e zivatáros világban... Személyem és tehetségem Méltóságodnál esmeretesek — írta —, nemcsak a katonai tudományokat jó előmenettel elvégeztem a Bombavető Karnál, hanem polgári tanulással a filozófiát és törvényt eminentiával végeztem, azonkívül, a katonai rajzok elkészítésébe és mettszésébe kőbe, igen nagy jártasságom is ösmeretes Méltóságod előtt...”¹⁸ Elekes Ferenc leveléből az is kiderül, hogy ebben az időben Korponay és Raksányi számára is készített térképeket kiadványaikhoz. Korponaynak azt jelzi: „A mostani környüállások oly szerűk, hogy gondolatom szerint a Méltóságod által kiadott Hadi földírás, folytatása bizonyosan félbe marad, s Skandinávia térképe mettszése nem lesz szükséges...” Elekesnek igaza lett mert a Hadi földírás második kötetének csak az első része jelent meg, amely nem tartalmazta a Skandináv országok katonaföldrajzi elemzését. Az érdekesség kedvéért említjük meg, hogy a Hadi földírás második kötetének első része a Honvédelmi Szövétnekkel szinte egy időben jelent meg.¹⁹

Elekes Ferenc 1848. május 8-i levelének befejező soraiban utal a Raksányival kialakult munkakapcsolatra: „Mostan dolgozom a terveket a Raksányitól ki adandó »Honvédelmi Szövétnek« nevű munkához, egy néhány nap alatt meg jelenik, s ha készen leszek vele, tüstént fogok szolgálni Méltóságodnak, remélem, hogy igen szép fog lenni.”²⁰ Elekes a Honvédelmi Szövétnek cikkeihez két kitűnő térképet, és egy vázlatot készített. A térképeken készítőik neve így szerepel: „Metsz: Elekes cs. k. bombavető altiszt Bécsben. Nyomt. Loder.”²¹

16 Korponay János: Hadi földírás. I. köt. Hadi földírás elmélete; Európa általában; Orosz álladalom és Krakó köztársaság. Pest, 1845. XIII., 194. o., 2 térk.

17 Elekes Ferencet 1848. június 13-án az 1. honvédzászlóaljhoz nevezték ki hadnagynak, szeptember 14-én főhadnaggyá, október 19-én századossá és 1849. március 28-án tüzérornagygyá léptették elő. Elekes jelentős érdemeket szerzett a honvédtüzérség szervezésében és vezetésében. Kossuth megbízása alapján kidolgozta a 30 fontos, ún. „Véga” mozsár tervét. A gyártására az előkészületeket megkezdték, de a szabadságharc leverése miatt a gyártás nem indult meg.

18 Országos Levéltár (továbbiakban — OL). Országos Nemzetőrségi Haditanács 1848. 137. sz.

19 Lásd: Korponay János: Hadi földírás. II. kötet. — Első Rész. Európai török-álladalom, Görögország, és a Jónai szigetek köztársasága. Kecskemét, 1848. 342 o., 1 térk.

20 OL. Országos Nemzetőrségi Haditanács 1848. 137. sz.

21 Lásd a Honvédelmi Szövétnek mellékletei közt a II. és III. térképet.

Elekes leveléből is kiolvasható, hogy Raksányi Imre szinte egyedül oldotta meg azt a nagy feladatot, amelyet a Honvédelmi Szövetség rövid idő alatti kiadása jelentett. Tehetségét és vállalkozó kedvét bizonyítja, hogy írta, válogatta, fordította és szerkesztette az első magyar hadtudományi folyóirat cikkeit, valamint intézte kiadásának ügyeit. Raksányi idegen (német, francia, latin, szerb stb.) nyelvismerete, hadtudományi képzettsége és újságírói gyakorlata hozzájárult a folyóirat színvonalas megjelentetéséhez. Raksányinak nagy segítséget jelentett szerkesztői munkájában, hogy jól ismerte a hadtudományi irodalmat; ezt jelzi az a megjegyzés is, hogy „a háromezer munkából, mellyeket az európai hadi irodalom az utóbbi 15 évben napfényre hozott, egypár jobbat mi is elolvastunk”.²²

A hadtudomány közkinccsé tételében szerénység és az olvasó tisztelete jellemezte. A cikkek megírása során támaszkodott már korábban megjelent értekezéseire, de a fordított cikkek esetében a pontosításhoz igénybe vette az adott témával foglalkozó más hadtudományi munkákat is. Forráskezelése korrekt és minden cikknél jelzi a szükséges adatokat, a fordított cikk vagy szemelvény eredetét. Fontosnak tartja, hogy az olvasók elé tárja írói eszközeit és szerkesztői módszereit.

„Aggodalomba eshetnek az olvasó — írta Raksányi —, hogy e lapok szerkesztőjének hadi tapasztalatlansága miatt alaptalanságokat olvasott. Ez aggodalmát a használt források eloszlathatják. Semmi lényeges e lapokban előadva nincs, mi tapasztalt jó hadi írók tekintélyére nem támaszkodhatnék. Ugyanis ahol a forrást még nem nevezém: az I-ső cikkben kifejezett eszméket bővebben olvashatni az Oest. Milit. Zeitschrift 1813i I. kötetében; a III-ik és IV-ik cikkben több helyen Pönitz taktikája, Prondzynski theoriája és Smola kézikönyve használtatott; az V-ik pedig egy huszár ezredes felolvasásait foglalja magába, mellyeket tisztjei előtt tartott, s mellyek az Oest. Milit. Zeitschrift 1822 és 1823i folyamataiban szétszórva jelentek meg.”

A Honvédelmi Szövetség tartalma szerkezetiileg az alábbiakra tagolódik: Első Rész, Második Rész, Függelék, Tudnivalók és az illusztráció (3 táblázat, 1 rajz, 2 térkép). A könyvészeti ritkaságnak számító Honvédelmi Szövetség különböző részeinek felépítését és tartalmát célszerű ismertetnünk. Az Első Rész 176 oldalas és öt cikkből áll: I. A háború bölcséleti és politikai szempontból (1—22. o.); II. A bajnok természetes tulajdonságai (13—21. o.); III. A hadi erő (22—68. o.); IV. A hadi tudományok (69—127. o.); V. Felolvasások a hadi mesterségről (128—176. o.). Az V. cikkhez tartozik az I. melléklet 5 ábrája, amelyek a hadműveleti vonal, a hadműveleti bázis stb. fogalmát szemléltetik.

A Honvédelmi Szövetség cikkei a háborúról, a hadseregről és a hadvezérről

A Honvédelmi Szövetség Első Részének első cikke, „A háború bölcséleti és politikai szempontból” című, szinte teljes fordítása egy névtelenségét

²² Honvédelmi Szövetség. Első Rész 97. o.

megőrizni kívánó osztrák szerző tanulmányának.²³ Az ismeretlen szerző írásában még ha nem is a Clausewitz klasszikus megfogalmazásban, de a burzsoá hadtudomány által már elfogadott tételeket ismerteti a háború és a politika viszonyáról, az állam és a hadügy kapcsolatáról. Konceptiójának alaptétele az a megállapítás, hogy a polgári társadalmakban és nemzeteknél „a háború a statusok szempontjából nem baj, hanem jótétemény, nem politikai kór, hanem politikai gyógyszer”. Az államoknak szükséges „a háborút minden időkre felvenni a számvetésbe”. Raksányi a francia forradalmi háborúk fő érdemét abban látja, hogy a katonai összeírást európaszerte általánossá tették. Ez azonban egy folyamatnak csak kezdete volt mert „pillantsunk a gyárak, boltok és irodák árnyékemberére, a föld elcsigázott, szabadságfeledte népére bárhol is. Rémitő és tartós háborúknak kell még lenni, míg a nemzetek arra hajtatnak, hogy erőssé, szabaddá, boldoggá neveljék polgáraikat. Nemzetőrség és katonai conscriptio csak első lépés a nagy cél felé.”

Raksányinak e cikkel kapcsolatban nemcsak az volt az érdeme, hogy kiválasztotta és lefordította magyarra, hanem hogy új cím adásával és rövid tartalmi ismertető készítésével felhívta a magyar olvasó figyelmét a háborúról szóló polgári tanításra. Raksányi jól ismeri Clausewitz háborúval kapcsolatos tételeit, ezt tükrözi az általa adott új cím és az alábbi tartalomjegyzék: „A statusok (államok) fejlődéséhez a surlódás és küzdelem megkívántatott. A háborúk az emberiség tökéletesítésére szükségesek. Az örök béke természetelleni képtelenség. A háború ép oly természetes formája a statuséletnek mint a béke. Egymásra kölcsönösen kell hatniok. Minden statusintézetnek egyaránt kell békés és hadi szellemmel áthatva lenni. A statusmesterség a más statusokkal bánás, az igazgatás és a nevelés mesterségeire oszlik. A hadi mesterségnek mind a három ágát át kell hatnia. A nemzetet katonáivá, a katonát nemzetivé kell tenni.” A lényegyet tekintve Raksányi ezzel a cikkel a politika és a fegyveres küzdelem, az állam és a háború viszonyát mutatja be, elfogadva a polgári idealista nézeteket a háborúról.

A folyóirat Első Részének második cikke „A bajnok természetes tulajdonságai” címet viseli. Ezt Raksányi két mű alapján készítette el, amire így utal: „Lásd Causewitz német vezér »A háború« és a Prondzynski lengyel kapitány »A háború teoriája« című munkáikat.” A cikk adaptálásakor elsősorban Clausewitznak a háború természetét tárgyaló első könyvéből merített és a hadvezér tulajdonságait a harci géniuszról, a veszélyről, a hírekről és a surlódásokról kifejtett nézetei alapján rajzolta meg.²⁴ Felhasználta Prondzynski művének kibővített második kiadását is.²⁵

E könyvből az első rész első fejezetét dolgozta fel, amely az erkölcsi, fizikai és értelmi tulajdonságok jelentőségét vizsgálja a hadviselésben.²⁶ A cikk összefoglalja a hadvezér és a katona szükséges tulajdonságait, ame-

²³ Lásd: Vom Kriege und von der Kriegskunst. Neue Militärische Zeitschrift, 1813. I. k. 1. sz. 54—74. o. és 2. sz. 41—56. o.

²⁴ Lásd: *Carl von Clausewitz: A háborúról.* I. k. Budapest, 1961. 75—107. o.

²⁵ Lásd *Prondzynski, Ferdinand: Theorie des Krieges mit besonderer Berücksichtigung des Standpunktes eines Subaltern-Officers.* Zweite, vermehrte und verbeiferte Auflage, Bielefeld, 1848. VIII., 334., 262. o.

²⁶ Uo. 1—75. o.

lyek Raksányi megfogalmazása szerint: „Testi és lelki tulajdonságok. Az utóbbiak kétfélék: Kedély — elmebeliek. Amazok: bátorság, merészség, szilárdság, kitartás, ezek: szemesség, lélekjelenlét. Párosulva vitézséget, jellemzilárdságot, vállalkozási szellemet szülnék.”

A Honvédelmi Szövetség Első Részének egyik legterjedelmesebb cikkének — „A hadi erő” címűnek — előzménye az 1842-ben megjelent „Elmefutattás a hadi erőről” c. értekezése.²⁷ Raksányi a hadi erővel kapcsolatos nézetét tovább fejleszti és új cikkének megírásakor merít Prondzynski már idézett művéből, Karl Pönitz könyvéből és Joseph Freiherr von Smola osztrák tüzér vezérőrnagy munkájából.²⁸ Pönitz művéből Raksányi néhány részt használt fel a hadsereg és fegyvernemeinek bemutatásánál.²⁹ Smola vaskos kézikönyvéből a tüzérségre vonatkozó adatokat idézi több helyen.

A hadi erővel kapcsolatos kérdések vizsgálata során ismerteti a korabeli európai és osztrák helyzetet, és az összehasonlításoknál számos példát sorakoztat fel. A hadi erő fogalmának meghatározása sok vonatkozásban hasonlít a mai álláspont szerinti hadipotenciálhoz. Raksányi megállapítja: „Az országok hadi ereje két főrészt foglal magában: arra melly magától megvan, és arra melly a háború céljára előkészített. Az első osztályba tartoznak: az ország éghajlati és topographiai minősége; a lakosok, ezek vérebeli tulajdonsága, polgári szervezetök, jóllétök és műveltségök foka, s erkölcsök. A második osztályba az építkezések, a hadi készülétek és a hadsereg. Ez összes hadi erő még külső szövetségek által gyarapíthatatik.” (Kiemelés tőlem — Á. T.) A továbbiakban részletesen kifejti a hadi erő, a hadipotenciál minden egyes elemének szerepét és jelentőségét.

Raksányi felismeri a haditechnika, a fegyverzet szerepét és hatását a hadügy alapvető területeinek fejlődésére — a katonai szervezetre, a harctervekenység módjaira, a személyi állomány kiképzésére — és megállapítja: „A fegyverek. Ezek minősége hatalmasan módosítja a hadi erőt. A seregek organisatiója, harcászati módja, egymáshoz való szám szerinti arányuk, a fegyverekhez alkalmazkodnak, úgy hogy valamely szokatlan és célszerű új fegyver behozatala az egész hadviselésnek más alakot ad. Ez azon sarokpont, mellyen az egész hadi mesterség megfordul, és melly miatt annak legalább formális része teljes forradalmat tapasztalhat.” (Kiemelés tőlem — Á. T.) Raksányi a haditechnika jelentőségét méltató sorai után részletesen leírja a kor fegyvereit és lőszereit úgy, hogy az olvasó a XIX. század közepe haditechnikai arzenáljáról teljes képet kapott. A szakértelemmel és népszerűen megírt haditechnikai rész hasznos útmutatásokat tartalmazott, a fiatal tisztek és altisztek felhasználhatták a honvédsereg katonai fegyverismereti kiképzéséhez.

A cikkben Raksányi meghatározza a politikai és katonai vezetés viszonyát, valamint a hadsereg fogalmát is: „Hadseregnek nevezzük az egész, valamely fővezér parancsai alá állított hadi erőt, ki is utasítását egyene-

27 Századunk 1842. február 21. 15. sz. 117—120. o. és február 21. 16. sz. 127—132. o.

28 Lásd: Pönitz, Karl: Taktik der Infanterie und Cavalerie zum Gebräuche für Offiziere aller Grade und Waffen. Neue umgearbeitet Ausgabe. I. Band. XIV., 373. o.; II. Band. VIII., 410. o. Adorf, 1847. (Az első kiadása 1840-ben jelent meg); és Smola, Joseph Freiherr: Handbuch für k. k. österreichische Artillerie-Offizierie. Wien, 1839. XVI., 626. o., X. vázlat. (Az első kiadás 1831-ben jelent meg.)

29 Lásd: Pönitz i. m. 90—113. o.

sen státusának kormányátul veszi." A hadsereget „a háború céljára felhasználható emberi tömeg”-ként, „a közös hadi célra egyesült emberi tömeg”-ként jellemzi, mely „különbéféle fegyvereiknél fogva különféle fegyvernemek”-re tagolódik. Részletesen megvizsgálja a különböző fegyvernemek — a gyalogság, a lovasság, a tüzérség, a mérnöki sereg, azaz a műszaki csapatok, a szekeresek vagyis az utánpótlást biztosító hadtáp — ismerveit és leszögezi, hogy a gyalogság „nagyobb száma és többoldalú használhatóságánál fogva a hadsereg fő alkotórésze”. Helyesen határozza meg a fegyvernemek szerepét és helyét a haderőn belül, amikor megállapítja: „A fegyvernemek a hadsereg nagy gépének egyes systemái; egymástul metszően különbözök, hatalmasan egymásba vágók, egymásnak nélkülözhetetlenek. Magában véve mindenik egy egész, számos kisebb nagyobb kerékkel és alkotó részekkel.” A hadsereg és a fegyvernemek szervezetét, felépítését vizsgálja, a kor hadművészeti tételeit szem előtt tartva rámutat arra, hogy a harcban a legalkalmasabbak „a gyalogságnál a zászlóaljok (zászlók), lovasságnál az ezredek, pattantyússágnál a telepek” vagyis az ütegek. Raksányi ezeket a katonai alakulatokat a harcot megvívó és eldöntő alapvető harcászati egységeknek tekintette és leszögezte: „tehát a taktikai egységek: a zászlók, a lovas századok és ezredek, és a telepek. Alakításuknál fő elv: mozgékonyág, ellenállási képesség, és egy ember hangjához alkalmazott maximum.” A továbbiakban részletesen bemutatja a korabeli dandár, hadosztály és hadtest szervezetét és szerepét a harcban. Külön részt szentel a vezérkar és a vezérkar főnöke tevékenységének ismertetésére az „operatio, strategia és taktika tekintetében.”

Raksányi ebben a cikkében plasztikus képet rajzolt a korszak haderőiről, mindenekelőtt a francia, az orosz és az osztrák hadseregek jellemzőiről. A hadi erőről szóló fejtegetését a haditörvények és a katonai erények, az erkölcsi-fegyelmi tényező nagy jelentőségének aláhúzásával fejezi be.

A Honvédelmi Szövétnek cikke a hadtudomány helyéről, tárgyáról és területeiről

A magyar hadtudomány fejlődéstörténete szempontjából a legértékesebb cikk a folyóiratban a negyedik. Címe: „A hadi tudományokról”. A korabeli egyetemes és magyar hadtudomány eredményeire alapozva, sok forrást, mindenekelőtt Clausewitzet és Jominit felhasználva, Raksányi Imre tovább fejleszti „Kalászok a hadtudomány mezején” című, 1840-ben közzétett értekezésében a hadtudomány fogalmáról, tárgyáról és területeiről kifejtett tételeit.³⁰ Cikkében nem kis feladatra vállalkozott, mert a háborúval, a fegyveres küzdelem törvényeivel foglalkozó hadtudományról a korabeli vélemények eltértek. A XIX. századi polgári katonai teoretikusok között heves vita dúlt és különböző nézetek csaptak össze a hadtudomány értelmezése körül. Ezt a vitát Raksányi természetes jelenségnek fogta fel és rámutatott arra, hogy a tudományos kérdések, különösen pedig a hadtudományi problémák igen összetettek és bonyolultak. Ezért a legtöbb esetben

³⁰ Századunk, 1840. október 22. 85. sz., 673—677. o. és október 26. 86. sz. 685—688. o.

a hadtudományi törvényszerűségek és fogalmak csak megközelítő pontossággal fogalmazhatók meg.

Raksányi logikus érveléssel fogalmazza meg saját koncepcióját a hadtudomány helyéről a XIX. századi tudományok rendszerében. Kiemeli, hogy a hadtudomány szorosan kapcsolódik valamennyi tudományágazathoz és függ tőlük. A tudományok rendszerében a hadtudomány helyét a következőképpen határozza meg: „A hadi értelmiség a háború bokros eszközei és a hadviselés jelen mesterséges állása miatt fölötte sokoldalú, és az általános műveltségben gyökerező... Következik ebből, hogy a hadi értelmiség az emberi tudalom minden osztályai közt nemcsak a legfontosabb, hanem a legbonyolultabb is. Nincs tudomány, mely hadi célra, a hadi erő gyarapítására valamiképpen használható, kizsákmányolható nem lenne.”

Az idézetből kiderül, hogy Raksányi, ha némileg el is túlozza a hadtudomány jelentőségét, elfogadhatóan körvonalazza a hadtudomány helyét a korabeli tudományok rendszerében. Felhívja a figyelmet a hadtudományok arra a sajátosságára, miszerint az közbeeső helyet foglal el a társadalomtudományok, a műszaki és a természettudományok között.

Raksányi a hadtudományt nem örök, hanem változó kategóriának fogja fel, amely az adott történelmi időszaktól, a tudomány állapotától függően különböző tudományterületekre tagozódik. Felismeri, hogy a hadtudomány struktúrájának pontos meghatározása nagyon bonyolult probléma, mert „annyira össze van olvadva az általános értelmiséggel a hadi értelmiség, hogy a határt kitzüni, hol van ennek kezdete, igen nehéz feladat és e részben nem csekély az eszmezavar. Némelly írók mindent mi a háborúra vonatkozhatik, a hadtudomány megyéjébe vonván, fogalmának roppant terjedelmet adtak; mások ellenben csak a reális részt vévén tekintetbe, és a hadi tudományt is pusztán a reális tudományok kifolyásává keresztelték, és az sokak szeme előtt még most is mint a matematika egyik része lebeg.”

Raksányi rámutat a hadtudomány elfogadható felosztásának másik nem kis akadályára és az eltérő nézetek egyik fő forrására. Nevezetesen arra a tényre, hogy a hadtudomány ágai szorosan kapcsolódnak egymáshoz, határterületek, amelyek mindegyike a háború jelenségeit, a fegyveres küzdelem törvényszerűségeit kutatja meghatározott szempontok szerint. A hadtudomány területeinek ilyen szoros egymáshoz kapcsolódásából vontá le azt a következtetést, hogy „a másik nehézség a hadi értelmiség osztályozásánál az, hogy kevés részei vannak, melléket a többitül bonczkással elválasztani lehetne”.

Az elemzésből világosan kiderül, Raksányi felfogása a hadtudomány fogalmáról korszerűnek mondható és eltér példaképeinek, Clausewitznak a tételétől, aki a kérdést úgy tette fel, hogy hadművészet vagy hadtudomány? — és válasza a hadművészet volt. Raksányi nem fogadja el Clausewitz, Jomini és más korabeli teoretikusok álláspontját és jelzi, hogy a kor katonai szakírói között a hadtudomány területeinek felosztása igen különböző és erősen problematikus. S találóan állapítja meg: „Ebben a legnagyobb talentumok is hajótörést szenvedtek, és a jelenleg szokásos felosztás a természetesség — s világosságtul még igen messze van.

Mindenekelőtt a határvonalat kellene metszően kijelölni az úgynevezett

segédtudományok és a tisztán hadi tudományok között. E mellett azon fogalmat lehetne felállítani, hogy mindaz, mit a hadi célon kívül más célra is lehet használni, segédtudomány... Ellenben, ha több rendű segédtudománybul valamely hadi célra vagy tárgyra külön tan készítették, ez már méltán megérdemli a hadi tudomány nevet. Ilyen tudomány p. o. az artilleria, mellyhez physika, mechanika sat. szükségesek. Illyen az általános fegyvertan; a hadi építéstan, mellyhez a közönséges architecturán kívül a fegyverek hatásának ismerése kívántatik: a hadi administratio, melly a polgárral olly közel érintkezésben van; a hadi politika, hasonló okbul, sat. A vívni, a fegyvereket forgatni, a seregeket czélszerűen mozgatni tudás pedig éppen tisztán hadi tudományok, és bár a főnebbiekből előismereteket feltételeznek, a közönséges emberi értelemtől legjobban el vannak szigetelve.”

Raksányi kísérletet tesz arra, hogy „a hadi tudományok természetének világos felfogását” adja és ennek érdekében felosztja a hadtudományt területekre.³¹ Álláspontja szerint „a hadi tudományok hét részre oszlanak” és „az összes hadi értelmiség a segédtudományok kizárásával következő nemekre oszlik:

1. A fegyver és lőszer ismerete (Waffenlehre).
2. A földszín tulajdonságainak ismerete (Terrainlehre).
3. A hadi építés mestersége (Fortification).
4. Az egyesek vítanja.
5. A kéznél levő hadak célszerű harczoltatásának mestersége (Taktika).
6. A hadi erő részeit akkép mozgatni és elhelyezni tudás, hogy ahol menynyi szükséges, annyi legyen kéznél (Strategia).
7. A hadi erő organisatiójának, fentartásának és szaporításának mestersége (Háború politikája).”

A Raksányi által kialakított hadtudományi struktúra is számos vonatkozásban vitatható, de ha összevetjük a XIX. század közepi burzsoá hadtudomány ismert képviselőinek felosztásával, akkor azoktól nem marad el, sőt felfogását korszerűnek és az egyik legcélszerűbbnek kell elismernünk.³² Raksányi a hadi tudományok szóhasználat mellett gyakran használja az azonos fogalom — a hadtudomány — jelölésére „a hadi értelmiség” vagyis a hadi elmélet kifejezést is, noha azt szélesebb gyűjtőfogalomnak tekinti a hadtudománynál.

A hadtudomány és a politika kapcsolatának, viszonyának megítélésében a clausewitz-i tanítás hatására Raksányi — megerősítve egy korábbi, a magyar katonai szakírók közül 1840-ben elsőként adaptált nézetét — ismételten leszögezi, hogy „a politika a hadviselés tudományának — melly szinte nem egyéb erőszakos politikánál — ikertestvére.” (Kiemelés tőlem — Á. T.)

Raksányi ezután bemutatja a hadtudomány területeit, „e tudományok

³¹ A mai magyar szakirodalomban is vita folyik a hadtudomány struktúrájáról, de a jelenleg uralkodó álláspont szerint az alábbi tudományterületekre tagolódnak: 1. a hadtudomány általános elmélete; 2. a hadművészet elmélete, ezen belül a hadászati, a hadművelési művészet és a harcászati; 3. a katonai rendszer elmélete; 4. a katonai vezetéselmélet; 5. a katonai kiképzés (oktatás, nevelés) elmélete; 6. a hadtörténelem; 7. a katonaföldrajz; 8. a hadigazdaságtan; 9. a haditechnika. Lásd: A hadtudományi kutatásról. Szerk. *Lantódi József*. Budapest, 1972. 20—21., 31—40. o.

³² Lásd részletesen a burzsoá hadtudományról A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Budapest, 1974. 379—622. o.

mibenlétét egyenkint” és az elnevezésüket már némileg módosítja. Kezdi a haditechnikával. „1. A fegyverismeret... E tudomány látszatra legjobban van elterjedve minden harcosok közt, mert mindenkinek valamely fegyverrel van dolga.” Ezután ismerteti a katonaföldrajz jellemzőit. „2. A földszínismeret. (vagy röviden térismeret?) A földszín egyik legtetemesebb tényezője a hadi munkásság kisebb nagyobb sikerének.” A továbbiakban azt elemzi, hogy a hadszíntér jellege mennyiben befolyásolja a hadviselés, a hadműveletek, a csaták és a harcok menetét és kimenetelét. Részletesen vizsgálja a hadi építészet tudományát, amely „3. A hadi építés mestersége. A nagy haszon, mellyet a föld egyes pontjai hadi célokra nyújtanak, csakhamar előidézte a vágyat illy pontokat mesterséges módon előteremteni. Ebből támad az erődítéstan... Hadi mérnöki tudományoknak is nevezhetők”.

Raksányi foglalkozik a kiképzés-nevelés problémáival, elméletével és gyakorlatával, majd így definiálja ezt a tudományterületet: „4. Az egyesek vitánja. A kard-, dsida-, szuronyvívás épen nem, s még maga a piszolybul és puskából lövöldözés is csak részül tárgyai a tudományos tanulmánynak”. Ezután részletesen kifejti a korabeli fegyvernemek — a gyalogság, a lovaság, és a tüzérség — kiképzési és nevelési rendszerének elveit és módszereit, majd levonja azt a fontos következtetést, hogy „a hadi erő inkább a harcosok lövélképességével mint megszorításával növekszik; és 1000 jó szuronyvívó és egyszersmind jó lövész nagyobb erőt képez mint 3000 mindenkettőben gyakorlatlan; és bizonyára amaz 1000nek legköltségesebb kiművelése sem kerül annyiba, mint még 2000 ember tartása, ruházása és felfegyverzése.” Különösen nagy hangsúlyt helyez Raksányi a különböző hideg- és lőfegyverekkel való kiképzés jelentőségének bemutatására.

Raksányi rendszerében a következő tudományterület, a taktika, a mai értelemben vett harcászat. A hadművészet abban az időben nagy változásokon ment keresztül és ekkor születik meg az új kategória, a hadműveleti művészet. Ezt a tényt érzékelteti Raksányi is, amikor meghatározza a taktika fogalmát és jellemzőit: „5. Taktika, harcztan, vagyis a kéznél levő seregek harczoltatásának mestersége, melly azt tanítja, miképen kell a fegyveresek sokaságát seregekbe alakítani, marsra rendezni, védelemre felállítani, támadásra vezetni, harczban mozgatni, az ingadozó ellenségnek nagy kárt tenni, vagy pedig ha a győzelemre a reményt elvesztettük, a harczot nagy veszedelem nélkül félbeszakítani, és a hátrálást a legközelebbi állásba, onnan az új megtámadást könnyebben visszautasíthatjuk, eszközölni, stb.” Ezek alapján vonja le azt a következtetését, hogy a taktikai tevékenység két részre oszlik, egy tisztán a seregek mechanizmusával foglalkozóra, és egy magasabbra, mely oktatást nyújt, mikor kell a seregeket ilyen vagy amolyan alakba állítani, mozgatni és mit kell a harc minden pillanatában tenni. „Az első az úgynevezett elemi taktika, ez minden hadsereg gyakorlati rendszabályaiban (Exercierglement) foglaltatik. A második, a fensőbb taktikául gyakran mondatott, hogy azt tanítani nem lehet, mivel benne majd minden a körülmények és viszonyoktól függ. Ez bizonyos tekintetben igaz, ha t. i. a theoriátul azt kívánjuk, hogy pozitív tan legyen, azaz minden előfordulandó esetre szabályt nyújtson a cselekvésmódra.”

Raksányi a kategorizálás során nem elégszik meg a *harctan elemi és fensőbb* kettéosztásával, hanem még további elemeket felsorakoztatva szinte egész tisztán megfogalmazza a hadműveleti művészet kategóriáját is: „A fensőbb, vagyis értelmi harctannak legmagasabb régiója a *combinált taktika*, melly nem egyéb, mint a már különféle fegyvernemekből alakított hadrészek legjobb harczoltatásának tudománya.”

Raksányi a taktika, a harcászat és a hadműveleti művészet bemutatása után arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyakorlat és az elmélet kapcsolatának milyen nagy a jelentősége. A harcászati gyakorlatok sokat adnak a hadseregeknek, de a harcászati elvek és eljárások igazi próbája a háború, a fegyveres küzdelem, az ütközet és a harc. Ezért a haditapasztalatokkal nem rendelkező fiatal katonáknak, Pönitz taktikával foglalkozó műve alapján, szemléletesen bemutatja egy csata szövevényes eseményeit. Ez a hadművészettörténeti ábrázolás igen hasznos lehetett a puskaport még alig szagolt fiatal nemzetőrségnek és honvédseregnek.

Raksányi a következőkben bemutatja a hadtudomány egyik vezető ágát a hadászatot és sikerül megragadnia a lényegét, amikor azt írja: „6. *Strategia*, vagyis a tudomány, a seregeket akkép mozgatni és elhelyezni, hogy annyi legyen belőlük kéznél a taktikai használatra mindenütt, a mennyi szükséges. Magyarul tán *háborútannak* nevezhetnők, így a *harctantul* jól meg lenne különböztetve, mi az idegen nyelvekben nem csekély vitákra adott okot. A seregek mozgalmi mindaddig, míg a csatamezőn meg nem érkeznek, a stratégia elvei szerint intézettek; e pillanatban azonban a stratégia lelép, és a taktikának adja át a vezérpálcát.” A hadászat korabeli szerepét hangsúlyozva találóan jegyzi meg: „A stratégia minden hadi operatívánál a hol és hová? kérdésekre felel, a taktikai pedig a miképen? kérdésre.”

Raksányi felfigyelt arra, hogy a katonapolitika, a hadászat és a hadműveleti művészet tárgyalása a szakirodalomban összemosisodik. A stratégia összetevőit vizsgálva feltárja a hadászat kapcsolatát a katonapolitikával és a kialakulóban levő hadműveleti művészettel. Rámutat arra, hogy „a stratégia alsó és felső részre oszlik, és amaz a felső taktikával, ez pedig a háború politikájával fonódik össze. A hadi értelmesség fensőbb rétegeit átalánvéve nehéz szétválasztani és a felső taktikát, stratégiát és a háború politikáját, melyet némely francia író *philosophie de la guerre*-nek (háború bölcséletének) nevez, azért nem tudják elkülönözni, mert elveiket a történetből merítik, és aztán igen természetes, hogy az eseményeket mindahárom szempontból kell tekinteniök s így az ez úton felállított tudományba is minden szempontból vegyül valami. E részben tehát még nagy a zavar, és bár a háromezer munkából, melyeket az európai hadi irodalom az utolsó 15 évben napfényre hozott, egypár jobban mi is elolvastunk, kielégítő világosságot egyben sem találhatánk.” (Kiemelés tőlem — Á. T.)

Raksányi a hadtudomány egyik legfontosabb ágának a katonapolitikát tekinti, bár, mint látni fogjuk, meghatározásában keveredik a mai értelemben vett katonapolitika és a hadtudomány általános elmélete: „7. *háború politikája* ... az országlás a béke és a háború politikájára, valamint a státusok élete békés és háborús állapotra oszlik, nyugalomra és erőmegfeszítésre ... a »háború politikája« is csak azon teendőket foglalhatja magá-

ban, melyek a háború céljára közvetlenül vonatkoznak, de az eddigi elősorolt hadi tudományokban még megoldva nincsenek.” Raksányi szerint „a háború politikája, melyet talán ekkép lehetne körülírni: H á b o r ú p o l i t i k á j a a h a d i e r ő o r g a n i s a t i o j á n a k , f e n t a r t á s a - é s g y a r a p í t á s á n a k t u d o m á n y a .” A megállapításból kitűnik, hogy a háború politikája alatt egy fogalomként kezeli a mai értelemben vett katonapolitikát és katonai doktrínát. Fejtegetéséből kiderül, hogy az állami politika fontos részének tekinti a katonapolitikát és aláhúzza a bel- és külpolitikával való szoros kapcsolatát, amikor leszögezi, hogy „a háború politikájának mindenik statusban sajátzerűnek kell lenni, mert a legszorosabb rokonságban áll annak bel- és külpolitikájával, története- és helyzetével... Mindemellett a háború természete és a statusok hivatása mindenütt ugyanaz lévén, a háború politikája is bizonyos változatlan alapokon nyugszik mindenütt és csak az alkalmazás lehet különféle. S ennélfogva kell egy általános háború politikájának is lenni, mely a bölcseségből, a közönséges politikából és az eszélyességből merített tanait a háború természetéhez, a hadi tudományok tanaihoz alkalmazza.”

E tételét és a háborúval kapcsolatos tennivalókat indokolva kijelenti: az utat és módot erre egyedül a hadi politika nyújtja. A magyarországi helyzetre, a nemzetőrség és a honvédség folyamatban levő szervezésére utalva megállapítja: „Nem elég minden faluban pörgetni a dobot, riadóztatni a trombitát, és ezt mondani: Jöjjön százezer zsoldos, talpon áll ötszázezer győzni vagy halni kész nemzetőr! A háború politikája mást fog mondani. A nemzetőrség behozatala mindenesetre lépés a nemzet katonáivá tételére, de csak igen piczyn”.

Raksányi végül kimutatja, hogy a katonapolitika tudományos kutatása el volt hanyagolva és felhívja a figyelmet tudományos művelésének fontosságára. „A háború politikája mint külön tudományos szak — írta —, eddig parlagon hevert. Kevesen vettek magoknak fáradságot, tanait tisztán és a többi hadi tudományoktól, jelesen a vele tőszomszéd stratégiától elválasztva előadni, s azok is, mint p. o. Jomini, egészen más fogalmat adtak neki: csak azon részét vették az egésznek, mely a kormányférfiak hatáskörébe tartozik. Tudunkra legalább kimerítő tankönyv e szakban nem létezik.”

A katonapolitika nagy jelentőségének bizonyítására három ismert katonai teoretikus művéből közöl szemelvényeket, amelyek azért is érdekesek, mert magyar nyelven első ízben jelentek meg. Raksányi megjegyzése ezekhez: „Itt közlünk némi töredékeket három jeles vezér hadi politikájából, előre bocsátván tekintélyök elismertetése végett rövid életrajzokat is a Mil. Conv. Lex. szerint.”

Elsőnek Jomini tábornok életrajzát, elméleti munkásságát és műveit ismerteti.³³ Jomini „Értekezés a nagy katonai hadműveletekről” című művéhez 1830. január 2-án írt egy bevezetőt. Raksányit idézve: „Analytikai vázolata a háború főbb combinationainak s azok viszonyának a statusok politikájához” címmel „e munkából következő töredékeket véltük cél-

³³ Lásd részletesen Militär Conversations-Lexikon, Bearbeitet von mehreren deutschen Officieren. (továbbiakban — MCL) IV. k. J. R. és L., Leipzig, 1834. 82—86. o.

szerűnek a magyar politikai közönség elé terjeszteni”³⁴ „A háború politikájáról” címmel lefordított részben a neves katonai teoretikus azt fejtegeti, hogy az állam milyen indítékok alapján visel háborút és a háborúnak milyen típusai különböztethetők meg. Jomini a következők hét kategóriába sorolta a háborúkat: támadó, védelmi, alkalmi, szövetséges vagy anélküli, a közbenjárás, berontó és a nemzeti. Az utolsó három típus részletes jellemzését is közli. A második magyarra fordított rész a „Katonai politikáról, vagyis a háború bölcseléről” szól és Jomini ma már közismert tételei bizonyosan nagyon érdekesek lehettek a korabeli magyar olvasók számára.³⁵

A következő szemelvény szerzője Marmont Ágost Frigyes Lajos ragusai herceg és francia marsall (1774—1825). Raksányi először életrajzát ismergeti,³⁶ majd nevezetes könyvéből „A hadi ügyek szelleméről imitt egy kis töredék”-et, a mű negyedik fejezetét — „A háború filosofiája” — és a művet záró következtetéseket fordítja le és teszi közzé.³⁷ Marmont inkább hadvezérként tűnt ki és nem mint katonai teoretikus, így a közölt részletek nem a katonapolitikát, hanem elsősorban a hadsereg szervezetét és az erkölcsi-fegyelmi tényező szerepét vizsgálják.

A harmadik szemelvény írója a hétéves háború kudarcai hatására a francia hadsereg fejlesztése érdekében reformokat végrehajtó Belle-Isle herceg (1684—1761), francia marsall és hadügyminiszter. Belle-Isle intelmeket írt fiának ezredessé való kinevezésekor, melyek Raksányi szerint „minden katona fellebbvalónak erkölcsi szabályul szolgálhatnak”.

Raksányi a hadtudományt tárgyaló cikket érdekes gondolatokkal zárja. Szükségesnek tartja még egyszer megindokolni az általa alkalmazott hadtudományi struktúra célszerűségét és rámutat arra, hogy a hadtudomány fogalmát és területeit vizsgálva a hadtudomány szakágazatait a gyakorlatban nem lehet tisztán elkülöníteni, mert „a szerint, a mint a könyv ilyen vagy amolyan fegyvernembelieknek, alacsonyabb vagy magasabb rangúaknak iratik, több szakbul vegyítettnek össze szükséges ismeretek; és a valóságos tankönyvek átcsapognak az egyik szakbul a másikba.”

A hadtudomány és a hadtörténelem szoros kapcsolatát igen fontosnak tartja és megállapítása szerint „a segéd tudományok közt a legtekintélyesebb helyt a történetírás foglalja el. A hadi történetírás a legnevezetesebb hadi történeteket rajzolja és a hadi erők és statusok történetét a háború szempontjából. Különösen a stratégiai és taktikai tanulmányoknak nélkülözhetetlen támaszpontja.”

Az eddigiekből kiderül, hogy Raksányi a hadtudomány fogalmáról, tárgyáról és ágairól írt cikke korszerű felfogású, és a magyar hadtudomány megfelelő fejlettségét bizonyítja. Az általa az olvasóknak ajánlott munkák „a hadi tudomány némelly szakából” szintén a korszerűséget, az időszerűséget tükrözik. A folyóirat olvasóinak ma is gyakran idézett szerzők műveit ajánlja bibliográfiájában, az alábbi felosztásban: a) *Háború*

³⁴ Jomini művét lefordították németre is. Lásd: Analytischer Abriss der vorzüglichsten Combinationen des Krieges und ihrer Beziehungen auf die Politik der Staaten. Második kiadás. Berlin, 1836. 318. o.

³⁵ Jomininak ezek a tanításai megtalálhatók A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. Budapest, 1974. 569—575. o.

³⁶ MCL. V. k. M. Adorf, 1836. 203—205. o.

³⁷ Lásd Marmont: De l'esprit des institutions militaires. Paris, 1845. 235—242., 283—286. o.

politikája; b) *Általános hadtudományi munkák*; c) *Strategia*; d) *Taktika*; e) *Hadi történetírás*. A hadtudományi művek többsége a XVIII. és a XIX. század katonai teoretikusainak német és francia nyelvre lefordított kiadványai. A több mint 100 kiadványt tartalmazó ajánló bibliográfia szerzői, osztrák, porosz, francia, orosz és angol katonai szakírók. A Raksányi által összeállított bibliográfiában fellelhető művek a hadtudomány XIX. század közepéig elért eredményeit tartalmazzák és az olvasók számára hasznos segítséget, eligazítást nyújtottak.

A Honvédelmi Szövetség Első Része utolsó, ötödik cikke a hadviselésről foglalkozik és Raksányi azért fordította le mivel a „felolvasások a felső taktika és az alsó stratégia főelveit egyszerű vonásokban nyújtják” és a „hadi történetírás eszélyes használatáról”, azaz felhasználásáról szól.

Raksányi „Felolvasások a hadi mesterségről” című cikkét az *Österreichische Militärische Zeitschrift* 1822. és 1823. évfolyamaiban, hasonló címen 8 részben megjelent anyagból állította össze. Az osztrák katonai folyóirat szerkesztőségének megjegyzése szerint egy huszárezredes — tisztjeinek tartott — felolvasását teszi közzé a hadi mesterségről, a hadviselésről, amely érdekes minden tiszt számára.³⁸ A Honvédelmi Szövetség a 8 felolvasásból hatot közöl, elhagyva a lovassággal foglalkozó 5. és a haderőt vizsgáló 7. felolvasást. A hat felolvasás segítségével az olvasók megismerhették a korszak hadviselésének legfontosabb tételeit. Teljes fordításban közli Raksányi az első felolvasást, *A hadi mesterség elveiről* címmel,³⁹ amely a háború típusaival és céljaival, a stratégia és a taktika törvényszerűségeivel, a hadművelési tervvel és a hadműveletek jellegével foglalkozik. A hadművelési fogalmak: a hadművelési bázis, a hadművelési vonal, a hadművelési objektum stb. illusztrálására Raksányi Elekessel készített el a Honvédelmi Szövetség I. vázlatának 1—2. ábráját, amelyet szintén az osztrák folyóiratból vesznek át. Teljes fordítás a második felolvasás is. *A marsokról*, azaz a menetekről, amely a hadseregek menetcéljait, meneteit és szabályait ismerteti.⁴⁰ A harmadik felolvasás címe *Az állásokról*, amely bemutatja a különböző jellegű állásokat és szerepüket a „csatamezőn”.⁴¹ Ezt a felolvasást illusztrálja a már említett I. számú vázlat 3. és 4. ábrája, amelyek szintén megtalálhatók az osztrák folyóiratban, de nagyobb formátumban, darabosabb kivitelben és a szöveg között elhelyezve. A negyedik felolvasás a *Harcról* szól, bemutatja a harctevékenységek különböző formáit és jellemzőit, az „offensív csata” és a „defenzív csata” ismérveit, példáit.⁴² Az ötödik felolvasás az eredeti osztrák hatodik felolvasás: *Diverziók — demonstrációk — és portyázatokról*.

Meghatározza a diverziók, demonstrációk és portyák fogalmát, szerepét és szabályait a hadművészetben.⁴³ A diverzió jelentőségét illusztrálja az I. vázlaton elhelyezett 5. ábra, a portya szerepét a 2. ábra. A hatodik felolvasás az eredeti osztrák nyolcadik: *A hadi történetírás tanulásáról*. Ki-

38 Österreichische Militärische Zeitschrift (továbbiakban — ÖMZ). 1822. I. k. 3. sz., 305. o.

39 Lásd: ÖMZ, 1822. III. k. 8. sz., 162—172. o.

40 Lásd: ÖMZ, 1822. IV. k. 10. sz., 267—282. o.

41 ÖMZ, 1822. IV. k. 10. sz., 61—79. o.

42 ÖMZ, 1822. I. k. 3. sz., 305—322. o.

43 ÖMZ, 1822. IV. k. 12. sz., 293—319. o.

fejtí a XIX. századi polgári hadtörténetírás fő törvényszerűségeit, művelésének nehézségeit és akadályait, valamint felállítja a hadi történet tanulmányozásának hét szabályát.⁴⁴

A Honvédelmi Szövetség szemelvényei a waterlooi csatáról

A folyóirat 88 oldalas Második Része új számozással kezdődik és a következő hadtörténelmi szemelvényeket tartalmazza. Az első, „A Ligny, Quatre—Bras és Waterloo mellett 1815-ki június 15—19. vívott csaták. (Milit. Conv. Lex.—Öst. Milit. Zeitsch. 1819.)” című, több cikke tagolt mű a legterjedelmesebb, a második a „Függelék. Mátyás király levele az egri bíbornokhoz”, a harmadik a „Tudnivaló”, valamint az illusztrációk, 3 táblázat és 2 térkép: „A) Az egyesült angol—hollandi hadsereg ereje és felosztása 1815. jún. 14-én; B) Az alsórajnai hadsereg ereje és felosztása 1815. jún. 14-én; C) A francia németalföldi hadsereg ereje és felosztása 1815. jún. 14-én; II. Abrosza a Németalföldön 1815i jún. 15-től 19-ig vívott csatáknak; III. Térképe az 1815i. június 18ai waterlooi csatának.”

Raksányinak a szemelvények lefordításával az volt a célja, hogy klaszszikus példákat ismertessen meg és felhasználható tanulságokat tegyen közzé a nemzetörség, de mindenekelőtt a honvédsereg fiatal katonái és tisztjei számára.

Raksányi az U. P. névrövidítésű szerzőtől megjelent „Die Schlachten von Ligny, Quatrebras und Waterloo” című, gazdag forrásanyagot feldolgozó tanulmányt fordította le magyarra, Elekes Ferenc pedig az eredeti osztrák tanulmány 3 táblázatát és 2 térképét felhasználva tervezte meg és készítette el a Honvédelmi Szövetség számára az eredetieknél áttekinthetőbb és világozabb táblázatokat és térképeket.⁴⁵

A „Napoleon utolsó hadjárása” című első fejezet a francia hadsereg hadmozdulatait és a porosz hadsereg ellenmozdulatait tárgyalja a ligny-i csata előtt. A „Ligny” című második fejezet bemutatja a csata lefolyását, amelynek során Napóleon ugyan visszaverte a poroszokat, de Blücher mégis időt nyert csapatainak összpontosítására és nem sikerült az angolok és a poroszok teljes szétválasztása, egymástól való elszigetelése sem.⁴⁶ A harmadik fejezet, a „Quatrebras” című, Wellington Ney feletti győzelmének leírását adja.⁴⁷ A „Waterloo” címmel lefordított negyedik fejezet az 1815. június 18-i waterlooi csata hadművészettörténelmi elemzését adja.⁴⁸ Az ötödik fejezet, a „La Haye Sainte” című, Pönitz már idézett művéből való fordítás, amely a waterlooi csata egyik kiemelkedő eseményét, a La Haye Sainte major védelmének történetét mutatja be. Raksányi a waterlooi csata történetét azért teszi közzé, mert ily módon is érzékeltetni akarja az olvasókkal, elsősorban a honvédekkel, hogy a katonai dicsőség

44 ÖMZ, 1823. I. k. 2. sz., 158—166. o.

45 Lásd: ÖMZ, 1819. II. k. 3. sz., 275—329. o.

46 Lásd: MCL: IV. k. J. K. és L. Leipzig, 1834. 669—673. o.

47 Lásd: MCL. VI. k. M. O. P. Q. Adorf, 1837. 677—680. o.

48 Lásd: MCL. V. k. M. Adorf. 1836. 553—652. o., VIII. köt. U, V, W, X, Y, Z. Adorf, 1841. 667. o.

és hősiesség az emberek tudatában és a nemzet emlékezetében, a történelemben tovább él. Ennek bizonyítására idézi a waterlooi csatáról szóló fejezet végén Bajza József versének (Apotheosis, 1834) négy sorát:

„Vérzettek és elhulltak ők,
De győzedelmesen,
Tették sugára átragyog
Időn, enyészeten.”

A Függelékben Raksányi Imre a magyar hadtörténelem egyik érdekes emléket, Mátyás király levelét teszi közzé eredeti latin és magyar nyelven, amelyet az esztergomi bíboroshoz, a római magyar követhez intézett az uralkodó 1480. március 10-én. A levélben Mátyás a magyar hadak és hadművészetük leírását adja, melyek Magyar Balázs vezetésével Ferdinánd nápolyi királynak nyújtottak segítséget a törökök elleni küzdelméhez.

A Honvédelmi Szövetség szerepe és jelentősége

A Honvédelmi Szövetség bemutatása után meg kell vizsgálnunk, hogy az első magyar hadtudományi folyóirat próbakötete, első száma, az 1848—49-es magyar polgári forradalom és szabadságharc alatt milyen szerepet töltött be a magyar közvélemény különböző rétegei honvédelmi tudatának alakításában, a nemzetőrség és a honvédsereg személyi állománya katonai ismereteinek gyarapításában. A folyóirat e szerepének megítélésénél abból kell kiindulni, hogy kiadásának bejelentése, 1848. március 25-e óta, eseményekben igen gazdag három hónap múlt el. A bonyolult hadügyi helyzetben minden hónap új feszültségeket és új változásokat hozott. 1848. június végére a Batthyányi-kormány katonapolitikájának hatására, a meglevő problémák és nehézségek ellenére, megmutatkoztak a kezdeti eredmények a nemzetőrség és a honvédség szervezésében. Megszülettek az első honvédszászlóaljok, amelyek az önálló nemzeti tömeghadsereg alapját és keretét alkották.

Raksányi Imre egyetértett a Batthyány-kormány katonapolitikájával, amely a honvédelmi harcra való fegyveres felkészülést segítette elő. Ennek a katonapolitikának a támogatását határozta el folyóiratával. Raksányi 1848. június 25-én Pozsonyban kelt „Tudnivaló a Honvédelmi Szövetség ügyében” című írásában fogalmazza meg szándékát, a próbakötet funkcióját és minden egyes cikkének célját. A hadtudományi folyóiratnak ez a száma az 1848-as magyar hadügy alakításában jelentős szerepet játszó két réteghez, a fiatal értelmiségiekhez és a politikusokhoz kívánt szólni.

A „Tudnivaló”-ban felhívja a politikusok figyelmét, hogy a Honvédelmi Szövétneket haszonnal forgathatják, mivel a nemzet előtt még számos nagyon fontos hadügyi feladat végrehajtása áll. A politikának pedig meghatározó szerepe van a hadügyi kérdések eldöntésében és a honvédelem fejlesztésében. A nemzetőrség és a honvédség rövid története és szervezése is igazolja, hogy „van már nekünk is elegendő alkalmunk tapasztalni, milly szoros összefüggésben áll a politika a hadi mesterséggel” és „ha akara-

tunknak sokaságunkhoz méltó súlyt és eredményt akarunk adni, azt tekintélyes és valóságos hadi erővel kell felszerelnünk". A hadsereg a politikát szolgálja és Raksányi leszögezi, hogy ha 1848. júniusában a politikusok „a közügyekhez szerénytelenség nélkül akarnak hozzászólni, érteniök kell egykissé a háború politikájához is a béke politikája mellett". Folyóiratának cikkei ehhez kívánnak számukra némi ismereteket nyújtani. Az első cikk megismerteti őket a politika és a háború kapcsolatával és „korunk hadi fordulatával". A második elolvasása után „a katona egykissé szebb színben fog tán állni szemök előtt". A harmadik tanulmányozása után világosabb lesz előttük mi szükséges ahhoz, hogy „valamely ország erőnek mondhassa magát" és látni fogják, „a hadsereg tulajdonképpen nem egyéb, mint az egész nemzet erkölcsi, értelmi és anyagi lehetőségének fáradsággal kísűtött productuma". A negyedik elolvasása kiábrándíthatja őket a rögtönzésekből és „a kormány hadügyi munkálkodását új szempontokból méltányolhatják". Befejezésül közli, hogy az ötödik cikket és a Második Részt nem a politikusok számára tette közzé.

Raksányi végül megjegyzi, hogy ha valaki meg találja utközni azon, hogy „a háború politikája némelly töredékeinek közlése után valamely indítványt elő nem táltam, arrul biztosítva lehetnek, hogy a kinél eddig is Magyarország hadi állapota volt elmékedéseinek főtárgya, az egypár eszmét talán napfényre hozhatott volna; de kötelességének látta, azon esetre, ha javaslatai a kormány intézkedéseivel nem találkozónának, a közvéleményt nem zavarni." Ez az álláspont azt bizonyítja, hogy elfogadja és egyben elő kívánja segíteni a kormány hadügyi erőfeszítéseinek a megvalósítását. A katonailag képzetlen politikusoknak is azt tanácsolja, hogy nekik „még inkább kötelességök, mély tárgyismeret nélkül a hadi ügyekben bíráló szerepre nem törekedni, hanem hazafiúi megnyugvással fogadni el mindent, mit a nemzet belátó választottjai ez ügyben rendelni fognak". Az utóbbi alatt Raksányi a kormány intézkedéseinek és a majd összeülő országgyűlés hadügyi döntéseinek, határozatainak elfogadását érti. Raksányi a Honvédelmi Szövetségben nem közöl aktuális katonai kérdéseket tárgyaló cikkeket, de állásfoglalásából így is egyértelműen kivehető, hogy ő és folyóirata támogatja az önálló nemzeti hadsereg fejlesztését.

Raksányi hadtudományi folyóiratának másik funkciójául azt szánja, hogy az értelmiségi fiataloknak a hadtudomány minden területéről ismereteket nyújtson át. Kifejezte azt a reményét, hogy a honvédsereg állományába bevonult nagy számú fiatal értelmiségi „... fegyvert fogott művelt ifjak más szemekkel fogják forgatni e lapokat". Az első cikk erkölcsileg fogja őket felavatni erényes hivatásukban és megerősíteni hitüket abban, „hogy midőn a hazáért fáradsnak és szenvednek, a hazafiúságnál magasabb szempontból is a legfensőbb emberi erényt gyakorolják és midőn hazájuk védelmében magokat feláldozzák, mint az emberiség előhaladásának áldozatai hullanak el". A második cikk után magukba fognak szállni és „bajnoki tehetségök mértékét megfontolva, magokat e tehetség fokozására tökélni el." A harmadik cikk tájékoztatja őket „minő helyt foglalnak el az ország hadi erejében". A negyedik cikk „a hadi értelem nagy könyvét nyitja meg előttök, hogy belőle a munkamegosztásnál tehetségökhez alkalmas szakot választhassanak, magokat a hadi tudományok vala-

mellyik ágának különös művelésére és idővel tán magyarosítására határozassák; minden esetre pedig a hadi rend szükséges műveltségéről kellő nézetet nyerjenek". Raksányi fontosnak tartotta, hogy a fiatalok a hadtudomány legfontosabb területeit alaposan megismerjék és tudásukat tökéletesítsék.

Ehhez megfelelő anyagot szolgáltat a IV. és V. cikk, továbbá a Második rész.

Raksányi elgondolásának az ismeretében jogosan vetődik fel a kérdés, mennyiben töltötte be a Honvédelmi Szövetség felvázolt szerepét? Milyen hatást gyakorolt az olvasóira, a polgári politikusokra és a honvédseregbe önként bevonult fiatal értelmiségiekre? A Honvédelmi Szövetség sajtósaját helyet foglalt el az 1848—49-es katonai irodalomban, mivel magyar nyelven a hadtudományi ismereteket így együtt más kiadvány ekkor még nem kínálta és ezért szerepet játszhatott a katonai ismeretek terjesztésében. Raksányinak sikerült oly módon elkészítenie folyóiratának első számát, hogy az megőrizte tudományos jellegét, de tartalmával és műfaji megoldásaival — cikk, felolvasás, leírás, vers stb. — érdekessé tette.

Raksányi az 1848. június 25-én írt „Tudnivaló”-ban ezekkel a sorokkal jelentette be a Honvédelmi Szövetség megjelenését: „Ma három hónapja, hirdetést bocsátottam közre egy »Honvédelmi Szövetség« című megjelenendő folyóirat iránt, mellynek célja lenne: a honvédelemre és a honvédelmi törvényhozásra megkívántatott ismereteket népszerűen terjeszteni, egyszersmind pedig a nemzetben általánosan a hadi ügyek, különösen pedig a hadsereg iránti rokonszenvet, a hadseregben pedig a nemzet és nemzeti nyelv szeretetét ápolni és művelni. Mielőtt pedig a folyóiratot rendesen megnyitnám, egy próbakötettel volt szándékom az olvasó közönség figyelmét kiérdemelni.

E próbamunka immot kezében van a tisztelt olvasónak; ítélje meg, méltó-e a figyelemre.”

A napi sajtó szinte minden irányzata felfigyelt 1848 júliusában a Honvédelmi Szövetség megjelenésére és közölt hirdetést vagy hírt a kiadványról. Kossuth Hírlapja felhívja a figyelmet, hogy több nemzetőrszabályzat és katonai mű „Magyarország bátor katonái és nemzetőrei számára” kapható és közte a „Honvédelmi Szövetség. Kézikönyvül nyújtva nemzetőröknek és fiatal katonáknak Raksányi Imre által.”⁴⁹ A Március Tizenötödike három számában és feltűnő helyen hirdeti, hogy „épen most jelent meg” és kapható a „Honvédelmi Szövetség kézikönyvül nemzetőröknek és fiatal katonáknak. Írta Raksányi Imre.” A lap közli még a folyóirat cikkeinek címeit is.⁵⁰ A Figyelmező rövid hírben arról számol be, hogy „Raksányi Imre »Honvédelmi Szövetség« című kézikönyvének első kötete nemzetőrök és fiatal katonák számára megjelent és kapható... A szakértő szerző e szintolly korszerű és érdekes mint hasznos munkáját ismételve ajánljuk az olvasó közönség figyelmébe.”⁵¹

Kossuth Hírlapjában 1848 augusztusában Szontágh Gusztáv akadémiai rendes tag, neves filozófus és ismert műbíráló tollából már részletes re-

49 Kossuth Hírlapja, 1848. július 15. (13.) sz., 58. o.

50 Márczius Tizenötödike, 1848. július 15 (105.) sz., 422. o., 1848. július 17 (106.) sz., 426. o. és 1848. július 18 (107.) sz., 430. o.

51 Figyelmező, 1848. július 21 (2.) sz., 7. o.

cenzió jelenik meg a Honvédelmi Szövétnekről.⁵² Az irodalom címszó alatt közölt ismertetés írója örömeinek ad kifejezést annak láttán, hogy „a hadtudomány fejlődni kezd” és leszögezi: „Nem ismerem e perczen irodalmunk egész területén ennél örvedetesebb jelenetet!” Kifejti, hogy jog, szabadság, egyenlőség és nemzeti függetlenség csak ott létezhet, ahol azokat a hatalom védi és a hatalom eldöntő szavát a harcban a kard, a fegyver és ágyú segítségével lehet érvényesíteni. „Magyarhon is csak úgy gyarapuland ügyeiben, csak a szerint tartandja fen függetlenségét s szabadságát, csak a szerint lehet most s jövőre nagy, erős és dicső, ha fiai harczhoz értendnek s a hadtudományt el nem hanyagolják!” Ez a tudomány el volt maradva, mert „magyar sereg nem létezett, magyar katonai nyelvvvel nem birtunk, egy hadtudományi intézetet sem mondhattunk a miénknek”. De az idők változnak és a nemzet felfegyverkezik és pedig nemzeti szellemben. A hadi irodalom az étellett együtt fejlődik és lehetőség nyílt két új munka bemutatására. A recensens először a fiatalon elhunyt katonatiszt, Sztrokay Elek: „Az erődítés tudománya” című posztumusz művét ismerteti.⁵³ A második munka, amelyet bemutat „Raksányi Imre Honvédelmi Szövétnekének 1-ső része”. A kritikus megállapítása szerint a Honvédelmi Szövétnek első száma „hadtudományi ismereteket igyekszik terjeszteni e tudomány egész elméleti és gyakorlati köréből, minélfogva két részre is van osztva”. Majd, ismertetve a folyóirat tartalmát, rámutat arra, hogy az Első Rész elméleti és a Második Rész a gyakorlati. A Honvédelmi Szövétnek értékeit minősítve jelzi, hogy a cikkeket Raksányi „résztint saját nézetei szerint, résztint a legjobb külföldi munkák után s tiszta világos magyarsággal” fejti ki. Befejezésül az ismertetés írója annak az óhajának ad hangot, hogy bár „a két munkának számos olvasója akadna, hogy illy ismeretek hazánkban mennél elébb terjedjenek”.

Valószínű, hogy a Honvédelmi Szövétnek első száma, illetve próbakötete az olvasók, különösen a szabadságharc honvédseregének fiatal tisztjei körében ismert lehetett és nem egy esetben a hadtudományi kézikönyv szerepét tölthette be. Erre nyújt némi adalékot a Hadtudományi Könyvtárban található példány, amelyben két korabeli feljegyzés található. Az egyik tintával írt latin nyelvű, tulajdonosának, Szalatnay Józsefnek a keze vonása, és amint írta, „a 24-ik Honvéd Zászló 6-ik század hadnagya” volt 1849-ben és Bem erdélyi hadseregében szolgált. A másik nyilván egy tisztársáé, akinek kölcsön adta és aki elolvasta, majd grafittal a waterlooi csatát leíró fejezetnek azon idézetét húzta alá, mely eképpen szól: „A haza a waterloo-i győzők érdemének tized részét sem ismeri”, majd ezt írta utána „mint Magyarország a 48-ik honvéd zászló”-ét. (Ez a zászló-alj szabolcsiakból állt és többek között kitűnt az 1849. február 9-i cibakházi ütközetben, amiért kiérdemelte a Honvédelmi Bizottmány dicséretét.)

1848 májusától augusztusáig a honvédzászlóaljok kiképzésében némi akadályt jelentett, hogy nem rendelkeztek a megfelelő szabályzatokkal. Különösen a harcászati kiképzéshez kellett volna a lassan készülő segédletek. A németből fordított szabályzatok mellett volt más kísérlet is,

52 Kossuth Hírlapja, 1848. augusztus 23 (46.) sz., 210—211. o.

53 Lásd *Sztrokay Elek: Az erődítés tudománya*. Buda, 1848. 139. o., 8. t.

HONVÉDELMI

137/4

SZÖVÉTNEK.

KÉZIKÖNYVÜL

NYUJTVA NEMZETŐRÖKNEK ÉS FIATAL
KATONÁKNAK

RAKSÁNYI IMRE

ÁLTAL.

(Táblákkal, rajzokkal és térképekkel.)

POZSONY, 1848.

BELNAY ÖRÖKÖSEINEK BETŰIVEL.

amely a felmerült szükségleteket kívánta kielégíteni. Ide sorolják az 1848 júliusában Raksányi Imre kiadásában megjelent Honvédelmi Szövétneket.⁵⁴ A folyóiratot az újoncok katonai kiképzésében és nevelésében felhasználhatták és így az a kiképzési segédlet szerepét is betölthette. A folyóirat hozzájárult a nemzetőrség és a honvédség életében és tevékenységében nem kis problémát jelentő német katonai kifejezések magyarosításához és a magyar katonai nyelv megteremtéséhez.⁵⁵

A polgári forradalom és szabadságharc idején megjelent katonai lapok közül a Honvédelmi Szövétnek volt az első. A kormányt csak 1848 végén kezdte foglalkoztatni egy országos hadi lap és egy időszakai honvéd folyóirat kiadási terve. A felmerült időszakai honvéd folyóirat tervéhez „Raksányi Imre a »Honvédelmi Szövétnek« előzetes röpirívével, majd a kiadvány egyetlen megjelent kötetével jó példát adott még 1848 folyamán.”⁵⁶

1848 tavaszán és nyarán, sajnos, nem tudni milyen indokból, a kormány nem támogatta Raksányi vállalkozását és a társadalmi igény, az érdeklődés sem volt még olyan mérvű, hogy fenntartsion egy szakfolyóiratot.

Raksányi a „Tudnivaló”-ban nem közöl vállalkozása pénzügyi alakulásáról adatokat. De kijelentéséből világosan kiderül, hogy nem rendelkezik anyagiakkal és megfelelő számú előfizetőhöz kötötte a folyóirat számainak rendszeres megjelenését. „Nem nyilváníthatnám pirulás nélkül — írta —, milly csekély a részvét, mellyre vállalatom talált. A minék következtében nem tudom, fogom-e és mikor fogom a Honvédelmi Szövétneket folytatni, vagy jobban mondva rendesen megnyitni; mert az e próbakötet példányainak elkelésétül függ.

Az ember élete folytonos csalódások sora. Most azon reménnyel kecsegtetem magam, hogy a jelen zavaros időkben kétszeresen bajos munkám utólag fog több figyelemben részesülni.”

A hivatalos támogatás elmaradása, az anyagiak és a kevés előfizető meghatározta a folyóirat sorsát, de a további számok meg nem jelenésében az is közrejátszott, hogy kiobbant a szabadságharc és Raksányi Imre tüzemester katonai szolgálatra jelentkezett, a tollat ágyúval cserélte fel. Így nem tudta a Honvédelmi Szövétneket „*folytatni, vagy jobban mondva rendesen megnyitni*”.

Raksányi Imre életének utolsó évében honvédtisztként az 1848—49-es szabadságharcban Kossuth, a kormány és a hadügyminiszter megbízásából számos fontos katonai és politikai feladatot hajtott végre.

Raksányi Imre az országot fenyegető veszély láttán 1848. szeptember elején jelentkezik a honvédseregbe és tüzérszti kinevezésért folyamodik.⁵⁷ Raksányi Imre tüzemestert 1848. szeptember 14-én tüzérhadnaggyá, november 16-án főhadnaggyá és december 1-én századossá léptették elő.⁵⁸ 1848. december végén Raksányi századost a hadügyminisztérium tüzér osztályá-

⁵⁴ Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973. 306., 334. o.

⁵⁵ Lásd Terestyéni: i. m.

⁵⁶ Kemény: i. m. 14. o.

⁵⁷ OL. Honvédelmi Minisztérium (továbbiakban — HM) általános iratok 1848. 6653. sz.

⁵⁸ Lásd OL. HM katonai osztály 1848/49. 6. k. Honvédtisztek névsora 1848—1849. 21., 23., 25. o.; Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban — HL) 1848/1849-es gyűjtemény. Honvédtisztek listája. 34. k. 10., 11., 12. o. és Közlöny 1848. szeptember 16 (99.) sz., 501. o., november 20 (163.) sz. 778. o., december 3. (178.) sz. 339. o.

hoz helyezik.⁵⁹ 1848. március 23-án kinevezik az Aradot körülzáró Vécsey tábornok honvédcsapatai tüzérparancsnokának. Raksányi ezt a beosztását nem foglalta el, mert négy nappal később, 1849. március 27-én, a támadásra készülő magyar főszereg Görgey vezette legerősebb, VII. hadteste (16 644 gyalogos, 2436 lovas és a főszereg 120 ágyújából 68 löveg) tüzérparancsnokának nevezik ki.⁶⁰ A tavaszi hadjárat első, április 2-i hatvani ütközetében a Raksányi parancsnoksága alatt harcoló VII. hadtest tüzérsége kitűnt és jelentékenyen hozzájárult a magyarok győzelméhez. Az 1849. április 8-án kiadott 229. számú napiparancsában Görgey a győztes ütközetekben kiemelkedő érdemeket szerzett parancsnokokat kitünteti és előlépteti. Többek közt április 1-i hatállyal „Raksányi tüzér századost, a 7. hadtest tüzérparancsnokát, a naponta tanúsított személyes bátorságának, a szolgálati kötelemek ismeretének, a mind rossz és mind jó időkben tanúsított rendíthetetlen kitartásának elismeréseként beosztásában őrnaggyá.”⁶¹

1849 áprilisában Kossuth Lajos Raksányi Imre tüzérőrnagyot teszi meg hadsegédévé. Raksányi pályafutásának ilyen alakulásában szerepet játszhattak politikai állásfoglalásai. Görgey István szerint „Raksányi Görgey Arthurnak gyanúsítói közé tartozott. Ezen tulajdonságánál fogva vette volt Kossuth saját vezérkari irodájába.”⁶² Raksányi új beosztását nagy hozzáértéssel látta el és Kossuth megbízása alapján számos fontos utasítás kidolgozásában vett részt és a kormányzó nevében levelezett a hadügyminisztérium és a honvédsereg különböző vezetőivel. 1849. április 13-án Kossuth kinevezi Raksányi tüzérőrnagyot kormánybiztossá abból a célból, hogy kivizsgálja a nagyváradi lőszergyárban dolgozó, szabotázzsal gyanúsított osztrák tüzérek szerepét.⁶³ 1849 májusában Kossuth megbízása alapján jelen van Buda ostrománál.⁶⁴ Május 29-én Temesvár sikeresebb ostromlása céljából Görgey megbízza a Vár erőlyesebb bombázásával Raksányi őrnagyot, aki 15 mozsárral és 10 000 bombával június 9-én érkezik meg az ostromot folytató V. hadtesthez.⁶⁵ Június 14-én a minisztertanács határozatot hoz a szerb felkelőkkel folytatandó tárgyalásról és a kibékülés ki-
eszközléséről, „e megbízásra alkalmas egyénül Raksányi őrnagy tűzetett ki.”⁶⁶ Június és július hónapban a szabadságharc csillaga már hanyatlóban van, de a szerb és szlovén nyelvet beszélő Raksányi még további erőfeszítéseket tesz a szerb nemzetiségi mozgalommal való megbékélés érdekében.⁶⁷

Az események gyorsan peregtek, és a szabadságharc végét jelezte az 1849. augusztus 9-i temesvári csata is. Ebben a csatában, melyben a két fél több mint 100—100 löveget vetett be — ez volt a szabadságharc egyik leg-

59 OL. HM 7. iktatókönyv 1848. 12 766. sz.

60 Lásd OL. HM tüzérségi osztály iktatókönyve 3. k. 1849. és iktatókönyvek mutatói 18. k. 1849. M—Z.

61 HL. Az 1848—1849. évi forradalom és szabadságharc iratai. 1849. április 2—9. 20. doboz. 20/460. sz.

62 *Görgey István: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások.* Budapest, 1885—1888. II. k. 316. o.

63 Lásd Kossuth Lajos Összes Művei (továbbiakban — KLÖM) XIV. k. Budapest, 1953. 871—872. o.

64 *Görgey István i. m.* 316. o.

65 OL. OHB 1849:7610. és *Görgey István i. m.* 501—504. o.

66 Lásd részletesen *Thim József: A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története.* III. k. Budapest, 1935. 796—801. o.

67 KLÖM. XV. k. 737., 854. o.

nagyobb tüzérségi összecsapása —, a magyarok a tüzérségi lőszer hiánya és más okok miatt vereséget szenvedtek. Raksányi Imre tüzérőrnagy, az első magyar hadtudományi folyóirat megteremtője, ebben a csatában halt hősi halált.

*

A Honvédelmi Szövétnek című folyóirat és szerkesztőjének helye a magyar hadtudomány, a katonai irodalom és szakajtó fejlődési vonalában nagy jelentőségű. A Raksányi Imre szerkesztésében 1848 júliusában megjelent Honvédelmi Szövétnek a magyar hadtudományi folyóiratok történetében a kezdetet, az addigi meddő kísérletek valóraváltását jelenti. Raksányi Imre munkásságát, katonai szakírói és szerkesztői tevékenységét a magyar hadtörténelemben a megfelelő helyre kell tenni, hogy megismerjék a Honvédelmi Szövétnekét és szerkesztőjét, hogy valóra válhasson jóslata: „*munkám utólag fog több figyelemben részesülni*”.

A magyar eszmetörténetnek és a magyar hadtudomány történetének e nevezetes eseménye, az első hadtudományi folyóirat megjelenése tette indokolttá, hogy bemutassuk a XIX. század első felének elfelejtett magyar katonai szakíróját. Raksányi Imrét korai halála megakadályozta abban, hogy hadtudományi munkássága kiteljesedjen, de — így, töredékében is jelentős — életműve indokolja, hogy megóvjuk a feledéstől.

Raksányi Imre mint katonai szakíró és az általa kiadott első magyar hadtudományi folyóirat, a Honvédelmi Szövétnek, fontos helyet foglal el katonai hagyományaink sorában.

ТИБОР АЧ

**«ХОНВЕДЕЛЬМИ СЕВЕТНЕК» (ОБОРОННЫЙ ФАКЕЛ)
— ПЕРВЫЙ ВЕНГЕРСКИЙ ВОЕННО-НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ**

Резюме

В период венгерской буржуазной революции и освободительной борьбы 1848—49 годов военные писатели стремились возникающие военные и связанные с обороной страны потребности в военной литературе удовлетворять публикацией достижений военной науки. Было издано большое количество военных уставов и военно-научных трудов, и вышли в свет также и военные газеты. Заслуга военного писателя Имре Ракшаньи (1818—1849 гг.) заключается в том, что в 1848 году он издал предварительный показной оттиск, пробный том, а затем и первый номер первого венгерского военно-научного журнала «Хонведельми Сёветнек».

Имре Ракшаньи 25 марта 1848 года в специальной листовке заявил, что он приступает к изданию популярного военно-научного журнала на венгерском языке, рассчитанного в первую очередь на молодежь и на всех интересующихся. В предусмотренном к изданию журнале он намеревается опубликовывать в первую очередь значительные военные теории своей эпохи, военно-научные статьи знаменитых теоретиков и статьи по практическим военным знаниям зарубежных и венгерских авторов.

Первый номер журнала «Хонведельми Сёветнек» вышел в свет в начале июля 1848 года. Первый номер был издан в объеме 16 печатных листов и вероятно в

нескольких стах экземплярах. «Хонведельми Сёветнек» стал таким первым военно-научным журналом на венгерском языке, в котором резюмировались основные современные военно-научные знания, и является одним из выдающихся печатных трудов также и с точки зрения истории развития венгерского военного языка.

На основании военно-политической обстановки, сложившейся весной 1848 года, Ракшаньи правильно создал, что уже первым номером журнала необходимо содействовать боевой подготовке находившейся в стадии формирования гонведской армии и боевой выучке национальной гвардии. В соответствии с этой целью им были составлены содержание и статьи для первого номера журнала. По различным причинам Ракшаньи должен был один писать, подбирать, переводить и редактировать статьи первого венгерского военно-научного журнала. Знание языков, военно-научное образование и практика журналиста обеспечили издание журнала на должном уровне. Помимо своего собственного материала он широко пользовался трудами Клаузевица, Жомини, Пёнитца, Прондзинского, Смола, Мармона, Белле-Ишле и работами других авторов.

В статьях, публикуемых в первой части, рассматриваются теоретические и практические вопросы военной науки.

Во второй части журнала публикуются отрывки из военно-исторических монографий. На основе работ австрийских авторов переводит историю битв, происшедших при Лини, Катр-Бра и Ватерлоо в период 15—19 июня 1815 года, которые иллюстрирует тремя схемами и двумя картами.

В июле 1848 года все направления ежедневных органов печати того времени обратили внимание на выход в свет журнала «Хонведельми Сёветнек» и рекомендовали его вниманию читателей. Журнал был использован в военной подготовке новобранцев и играл роль учебного пособия. Журнал содействовал венгризации немецких военных выражений, означавших немалую проблему в жизни национальной гвардии и гонведской армии. Однако отсутствие официальной поддержки, материальное положение издателя и небольшое число подписчиков predeterminedли дальнейшую судьбу журнала, и в прекращении дальнейшего выпуска журнала сыграло роль также и то, что вспыхнула вооруженная борьба, и фейерверкер Имре Ракшаньи сменил перо на пушку. Таким образом, он не смог продолжать издание журнала «Хонведельми Сёветнек», «или точнее говоря, по-настоящему наладить издание».

Журнал «Хонведельми Сёветнек» и его редактор занимают значительное место в развитии истории венгерской военной науки, ибо издание журнала означало претворение в жизнь бесплодных до его издания попыток. Деятельность Ракшаньи необходимо поставить на подбабочке ей место в венгерской военной истории, чтобы сбылось его предсказание: «моя работа в будущем будет заслуживать большего внимания».

Имре Ракшаньи, как военный писатель, и изданный им первый венгерский военно-научный журнал «Хонведельми Сёветнек» занимают важное место в ряду наших военных традиций.

TIBOR ÁCS

**„HONVÉDELMI SZÖVÉTKNEK” (VATERLANDSVERTEIDIGUNGS-
FÄCKEL) DIE ERSTE UNGARISCHE KRIEGSWISSENSCHAFTLICHE
ZEITSCHRIFT**

Resümee

Während der ungarischen bürgerlichen Revolution und des Freiheitskampfes von 1848—49 waren die militärischen Fachschriftsteller bemüht, durch Publizierung der Ergebnisse der Kriegswissenschaft den auftauchenden Landesver-

teidigungs- und militärischen Anforderungen zu entsprechen. Zahlreiche militärische Dienstvorschriften und kriegswissenschaftliche Werke wurden herausgegeben, und auch Militärblätter sind erschienen. Es ist ein Verdienst des militärischen Fachschriftstellers Imre Raksányi (1818—1849), daß er im Jahre 1848 den Musterbogen, dann den Proband, die erste Nummer der Honvédelmi Szóvételnek herausgegeben hat.

Imre Raksányi gab am 25. März 1848 in einem Flugblatt bekannt, er werde eine populäre kriegswissenschaftliche Zeitschrift in ungarischer Sprache herausgeben, in erster Linie für die Jugend, doch für jeden, der sich für diese interessiert. In seiner Zeitschrift wolle er aus der Feder ausländischer und ungarischer Autoren in erster Linie die bedeutenden militärischen Theorien seines Zeitalters, die kriegswissenschaftlichen Lehren berühmter Theoretiker und praktische militärische Kenntnisse veröffentlichen.

Die erste Nummer der Honvédelmi Szóvételnek ist Anfang Juli 1848 erschienen, im Umfang von 16 Bogen und wahrscheinlich in einigen hundert Exemplaren. Es war dies die erste kriegswissenschaftliche Zeitschrift in ungarischer Sprache, die eine Zusammenfassung der grundlegenden kriegswissenschaftlichen Kenntnisse des Zeitalters brachte, und auch vom Gesichtspunkt der Entwicklung der ungarischen Militärsprache eine überragende Schöpfung ist.

Aufgrund der sich im Frühjahr 1848 herausgestalteten militärpolitischen Lage hatte Raksányi richtig erkannt, daß er schon mit der ersten Nummer seiner Zeitschrift die Kampfausbildung der in Organisierung begriffenen Honvéd-Armee und die militärische Vorbereitung der Nationalgarde fördern müsse. Diesem Ziel entsprechend hat er Inhalt und Artikel der ersten Nummer der Zeitschrift gestaltet. Aus verschiedenen Gründen mußte Raksányi die Artikel der ersten ungarischen militärwissenschaftlichen Zeitschrift selbst schreiben, auswählen, übersetzen und redigieren. Seine Sprachkenntnis, seine kriegswissenschaftliche Bildung und seine journalistische Praxis sorgten für hohes Niveau der Zeitschrift. Außer seinem eigenen Material schöpfte er ausgiebig aus den Werken von Clausewitz, Jomini, Pönitz, Prondzynski, Smola, Marmont, Belle-Isle und anderen Autoren.

Die im ersten Teil veröffentlichten Artikel befassen sich mit den theoretischen und praktischen Fragen der Kriegswissenschaft.

Der zweite Teil enthält eine kriegswissenschaftliche Auslese. Aufgrund österreichischer Werke übersetzt er die Geschichte der bei Ligny, Quatre-Bras und Waterloo am 15—19. Juni 1815 geschlagenen Schlachten und illustriert diese mit drei Tabellen und zwei Karten.

Im Juli 1848 werden alle Richtungen der damaligen Presse auf das Erscheinen dieser Zeitschrift aufmerksam und empfehlen sie ihren Lesern. Die Zeitschrift wurde bei der militärischen Ausbildung der Rekruten benutzt und sie diente auch als Lehrbehelf. Sie hat auch zur Übertragung der deutschen militärischen Ausdrücke ins Ungarische, was kein geringes Problem war, beigetragen. Das Unterbleiben amtlicher Unterstützung, der Geldmangel und die geringe Zahl der Abonnenten haben das weitere Los der Zeitschrift bestimmt; zum Ausbleiben weiterer Nummern hat auch der Ausbruch des bewaffneten Kampfes beigetragen und Imre Raksányi hat als Feuerwerker die Feder mit der Kanone vertauscht. So konnte er seine Zeitschrift „nicht fortsetzen, oder besser gesagt richtig eröffnen“.

Diese Zeitschrift und ihr Redakteur nehmen in der Entwicklung der Geschichte der ungarischen Kriegswissenschaft einen sehr bedeutenden Platz ein, denn sie bedeuten die Verwirklichung der bis dahin fruchtlos gebliebenen Versuche. Imre Raksányi als militärischer Fachschriftsteller und die von ihm herausgegebene erste ungarische kriegswissenschaftliche Zeitschrift nehmen in der ungarischen Militärtradition einen wichtigen Platz ein.